Nagy Magdolna

A hiedelemalakok rendszerbe szerveződése Kása Ferenc hiedelmeiben

BEVEZETÉS

Egy kisebb-nagyobb közösség hiedelemrendszerét sokszor még ma is egységes egészként szokás fölfogni, tanulmányozni, értékelni. Ez a megközelítési mód bizonyos tekintetben helytálló is, de sohasem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a tanulmányozott mitológia apró mozaikdarabokból épül föl, esetünkben az egyének hiedelmeiből, melyek vonásai korántsem egyezőek mindenben a közösség hiedelemrendszeréével, attól kisebb-nagyobb mértékben eltérnek, sőt nemegyszer jelentős mértékben különböznek tőle. Éppen ez indokolja az – egy kisebb-nagyobb közösség hiedelemrendszerét bemutató tanulmányok mellett – olyan esetelemzések elkészítését, melyek csupán egyetlen adatközlő világát állítják a vizsgálódás középpontjába.[1] Az ideális az lenne, ha egy-egy helységben négy-öt (sőt több) adatközlő teljes hiedelemtudását összegyűjthetnők a legapróbb részletekig – a teljes közösségre vonatkozó átfogó gyűjtéssel párhuzamosan –, hogy ne csak sejtésekre, hanem tényekre alapozva vonhassunk le következtetéseket az egyéntől és a közösségtől elfogadott, az egyéni és a közösségi tudatba beépülő elemek viszonyára, a teljes rendszer makro- és mikrovilágának funkcionálására, változására vonatkozóan.

A föntiek különös erővel fogalmazódtak meg bennem a szilágysági Kémeren végzett gyűjtéseim alkalmával[2], ahol Kása Ferenc személyében olyan adatközlőre bukkantam, akinek hiedelemtudása és -látása nem csekély mértékben eltér a helyi közösségéétől, annak ellenére, hogy ő maga alig-alig tette ki lábát szülőfalujából, itt élte le egész életét. Ahhoz, hogy e különösnek tűnő eltérések okait, valamint Kása Ferenc hiedelemvilágát körvonalazni tudjuk, szükségesnek tartjuk föltárni azt a világot, annak a közösségnek a világképét, melynek ő is részese. Úgy tűnik, hogy az egyén hiedelemtudása világképének csupán egy, e számos elemből fölépülő világképnek a többivel körülbelül azonos fontosságú részét képezi, ám ez csak részben van így, hiszen, amint nem egy adatközlőnknél tapasztaljuk, hiedelemtudatuk nemcsak befolyásolja, hanem meghatározza, alakítja életüket, a világról alkotott fölfogásukat.

Éppen ezen elgondolkodtató, a vele történő első találkozáskor a kutatóban számos kétséget hagyó megállapítás késztetett arra, hogy e kérdést részletesen megvizsgáljam, az egyén hiedelmeit tanulmányozva feleletet keressek arra, melyek azok a tényezők, szálak, amelyek a hiedelemháló lét-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

rejöttét, fönnmaradását elősegítik, melyik az a valóság, amely az egyén életét körülszövi, mekkora a súlya a hiedelemnek az egyén világképében. De választ keresünk arra is, hogy mennyire tekinthető jogosnak Berger és Luckman azon vélekedése, hogy „a tudatban a hiedelemrendszer maga a valóság, mégpedig nem csupán a reális, hanem a potenciális valóság…, a hiedelemrendszer társadalmi termék, viszont ez a valóság(tudat) elvi kerete”.[3]

A FALU

A fönti kérdések hosszú ideig foglalkoztattak, hiszen gyűjtőmunkám során számos esetben szembesültem velük. Ezért határoztam el, hogy kémeri gyűjtőutaim nyomán megkísérlem körvonalazni azokat a tényezőket, amelyek létrehozzák a reális valóság, valamint a hiedelemvilág kontaminációját, és azt, hogy miképpen olvasztják magukba az egyik világ elemei a másikéit.

Mindezek vizsgálatához elengedhetetlenül szükséges annak a valóságnak a körülhatárolása, melynek talaján a hiedelemvilág kibontakozhatott. Már kezdetben (a gyűjtés megkezdése előtt) tudatosodott bennem, hogy kutatásaim színhelyéül egy olyan archaikus szemléletű faluközösséget kell választanom, mely távol esik a nagyobb településektől, nehezen megközelíthető és sajátos zárt keretben éli napjait. Ma már nem könnyű ilyen települést találni, de a véletlen segítségemre jött. Egy rokoni látogatás nyomán világosodott meg bennem, hogy a fönti kívánalmaknak a Szilágy megyei Kémer minden tekintetben megfelel. Így – a helyszínre több ízben (négy alkalommal, 1997-ben) visszatérve – megfelelő adatközlők kiválasztása után anyagomat innen gyűjtöttem.

Kémeren a hiedelmek alakulásában számos olyan tényező játszott közre, mely a népi világlátás megértéséhez, értelmezéséhez kínál szempontokat és a hiedelemvilágba való belépés eszközeként is szolgálnak. E tényezők közül az egyik legmeghatározóbb a falu, a közösség története, alakulása, az időben történő változásai, hiszen ezek hozzák létre és tartják fönn e világ elemi részecskéit.

Kémer (rom. Camăr) Szilágy megyei község, mely Zilahtól, a megyeközponttól 50 km-re, Szilágysomlyótól 25 km-re, a kissé távolabbi nagyvárostól, Nagyváradtól mintegy 100 km-re terül el. Tekintélyes nagyságú határát a következő falvak földterületei szegélyezik: Zoványfürdő (Zăuan-Băi), Ipp (Ip), Nagyfalu (Nuşfalău), Kárásztelek (Carastelec), Doh (Doh), Bályok (Balc), Lecsmér (Leşmir), Berettyószéplak (Suplacu de Barcău).

Története. A helység neve a történelmi dokumentumokban a 14. század elején, 1320-ban tűnik föl először mai alakjával szinte teljesen megegyező formában: *Kemer*[4]. Mint számos korabeli társa, a *Kémer* név is személynévi előzményre vezethető vissza. Valószínűleg a német eredetű R. *Gamer* személynévből alakult (vö. mai ném. *Kammer* ~ *Këmmer* csn.[5])

Egy évszázad múlva, 1447. március 12-én Hunyadi János egyik oklevele már mezővárosként említi a települést.

Sajnos, történetéről vajmi keveset tudunk. A vele kapcsolatos följegyzések nem a helybeli lakosság történetének jelentős eseményeiről számolnak be, hanem arról, hogy a fejedelmek kiknek adományozták, a nemesi családok tagjai kitől és mikor kapták birtokaikat, milyen személyekre örökítették, vagy egy-egy birtoktestet mikor zálogosítottak el, kivel pereskedtek érette stb.

A helység legjelesebb nemesi családja kétségtelenül a *Kémeri*, mely nevét magáról a helységnévről nyerte, s valószínű, hogy a falu alapítói, első birtokosai e családból valók voltak. Már Hunyadi János 1447-ben kelt oklevele is említi őket. A XV. században a *Kémeri család* birtokolja *Kémer városát* a környékén álló, hozzá tartozó három faluval és két portával együtt.

Sokkal tanulságosabbak számunkra a jobbágy- és az adóösszeírások. 1553-ban Kémeren „32 kapu után adóztatták meg Kémeri László jobbágyait, a Dancz Miklóséit pedig 17 után. Eme 49 kapun kívül volt itt még 2 biró, 36 szegény és 18 új ház”[6].

Egy 1720-as jobbágyösszeírásból már nem csak a helybeliek lélekszámáról, de nemzetiségi megoszlásáról is képet kapunk: a 423 összeírt jobbágy közül 378 magyar, 36 szlovák és 9 román. A falunak ekkor 47 háztartása volt.

A lakosságrobbanás a 19. század folyamán következett be a helységben. 1847-ben már 1664 lakost tartanak nyilván a faluban, akik közül 1473 magyar (1465 református, 8 római katolikus), 187 román (187 görög katolikus), 4 pedig izraelita. A következő négy évtizedben a lakosság száma a békés építés fölfelé ívelő világának megfelelően hatalmasat ugrik, s szinte a kétszeresére nő. 1890-ben a falu lélekszáma 2274, melyből magyar nemzetiségű 2169, román 100, 5 pedig egyéb nyelvű. S itt már pontos tudomást szerzünk a házak számáról is: a faluban 1890-ben 483 lakóház áll[7] .

A következő évtizedekben, egészen az I. világháborúig a helység gazdasági és kulturális fejlődése töretlenül folytatódik. Az 1913-as Helységnévtár adatai szerint a község lakossága már 2782 fő, a házak száma pedig 583-ra emelkedett, s a helység nemcsak önálló postahivatallal rendelkezik, hanem távbeszélő állomással is. Ezt az egyenes ívű fejlődési folyamatot törte derékba az első világháború, majd az azt követő gazdasági pangás. Ennek ellenére a lakosság számának növekedése – ha lassúbb ütemben is – tovább folytatódott, s a község alig egy évtized alatt kiheverte a világháború emberi és anyagi veszteségeit.

Bizonyára ez ismétlődött volna meg a szinte sorscsapásként bekövetkezett második világháború után is, amelyben a falu súlyos véráldozatot szenvedett, de az azt követő rendszerváltozás az újbóli helyreállítást már lehetetlenné tette: a kollektív gazdaságok megalakulása és a vele párhuzamosan erőltetett iparosítás egészen szétzilálta a falu sokszázados rendjét, a régi keresztény értékhierarchia helyébe egy emberellenest állított, s így 1989-ig a falusi világot, akárcsak a városét, a fokozatos és egyre rohamosabb anyagi és

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

erkölcsi degradálodás jellemezte. S ma a lakosságnak ebből a helyzetből kell kivezető utat találnia.

A mai falukép. A 3500 lelket számláló, 900 házra gyarapodott, nemzetiségi összetételét tekintve szinte színmagyar falu (a román lakosság számaránya kb. 3%) arca bizonyos vonásaiban megfelel a mai átlagos erdélyi faluénak, számos tekintetben azonban eltérő jegyeket is mutat ettől a tipikus faluképtől.

Természeti adottságait tekintve egyrészt szerencsésnek mondható, hiszen jóminőségű termőföldekkel és jelentős kiterjedésű erdőségekkel rendelkezik, másrészt azonban fejlődési lehetőségeit erőteljesen behatárolja, hogy nincs jelentősebb nagyságú folyóvize, ami pedig egy virágzó mezőgazdasági és ipari élet megteremtéséhez elengedhetetlenül szükséges.

Gazdasági élet. Hogy a település fejlődésében messze elmaradt más, szerencsésebb sorsú erdélyi falvaktól, annak oka nem elsősorban a természeti viszonyok mostohaságában, hanem az útviszonyokban keresendők. Az elmúlt politikai rendszerek szinte semmit sem tettek a helységnek az ország gazdasági vérkeringésébe való bekapcsolásáért, utak építéséért. Megközelítési lehetőségei erősen korlátozottak, ezért a település ma szinte a középkori elszigeteltség képét mutatja.

Az elmúlt évtizedek kommunista iparosítási politikája is erősen hozzájárult a helység gazdasági életének romlásához, egyrészt azzal, hogy a mezőgazdaságot szétzilálta, másrészt pedig azzal, hogy a falusi lakosságot a távoli városok ipari üzemeibe igyekezett kényszeríteni. Ezekre az intézkedésekre azonban a kémeri lakosság – érdekes módon – nem úgy reagált, ahogy az, más falvak százainak példáját ismerve, elvárható lett volna, az emberek nagy része nem hagyta el szülőfaluját, nem keresett távoli tájakon megélhetést, hanem helyben maradt, még annak árán is, hogy a közeli ipartelepekre kellett ingáznia.

A lakosság addigi, sokszázados életrendjébe való durva beavatkozás elsősorban azt eredményezte, hogy a föld, s vele együtt a mezőgazdasági munka értéke – egyik pillanatról a másikra – addig soha nem látott mélységbe zuhant. Az 1960-as évek közepére kialakult a lakosságnak az a jellegzetes kétarcúsága, amely a falvak, s így Kémer népességét is jellemezte az 1989-es fordulat idejéig: e közösség (legalábbis annak férfitagjai) jó része tevékenységét, munkaviszonyát tekintve a városhoz (jelentősebb településekhez) kötődött, lakóhelye viszont továbbra is a falu maradt a maga hagyományos világlátásával, szokásrendjével. Ennek az életmódnak az eredménye, hogy az ősi szokásokat, hiedelmeket éppen úgy ismerik és őrzik, mint elődeik.

Az 1989-es rendszerváltozás a helység gazdasági életében jelentős változást hozott: természetesen ismét fölértékelődött a föld, jónéhány eddigi ingázó egy ideig úgy látta, hogy érdemes visszatérnie ősei hagyományos foglalkozásához, a mezőgazdasági termeléshez, de e hitükben csakhamar csalatkozniuk kellett. Kiderült, hogy az útviszonyok, s ennek következtében a szállítási viszonyok katasztrofális helyzete miatt az áru városi piacokra tör-

ténő szállítása nem jövedelmező számukra. Jelentős munka- és pénzbeli ráfordítással előállított áruikat csak a helyi piacon tudták értékesíteni, ez pedig senki számára nem jelentett különösebb vonzóerőt.

A fordulat utáni években a kémeri lakosság előtt is kinyíltak egyetlen mozdulatra a nagyvilág felé vezető kapuk, de az első évek nagyobb kifelé rajzása után kiderült, hogy a kémeriek nagy része ezután is otthon kíván boldogulni, vagy a szülőfaluban, vagy a környező helységekben keresve munkát magának. Az elmúlt években néhány élelmes, valamelyes tőkével rendelkező személy fölismerte, hogy a helységben érdemes kisvállalatokat létrehozni, s ennek eredményeként alakult meg, a már működő varroda és szövöde mellé, ahol elsősorban nők dolgoztak, a harisnya- és zoknigyár, a söprűgyár, lisztmalom, indult be az olajprés és a pálinkafőző, melyek ma is jelentős számú alkalmazottat foglalkoztatnak.

A férfiak többsége azonban ugyanúgy kétlaki maradt, mint 1989 előtt: a Szilágysomlyó, Ipp, Lecsmér, Nagyfalu, Bályok üzemeiben, gyáraiban ledolgozott munkaidejük után hazatérnek, hogy otthon folytassák tevékenységüket a mostanra már visszakapott földjeiken. Az utóbbi időben egyre több férfit alkalmaznak az eléggé távoli berettyóújfalui olajtársaság telephelyein is. Igaz, ismert néhány olyan családnak az esete is, amely távolabbi nagyvárosokban – főként Nagyváradon, Aradon vagy Temesváron – telepedett le a könnyebb megélhetés reményében, sőt néhányan Magyarországon vagy éppen a távoli Amerikában leltek új hazára. Ezeknek a száma azonban elenyésző.

Művelődés, iskolázottság, nyelv. A Szilágyságnak erre a részére sohasem volt jellemző a fölfelé törekvés, a tudásnak az a megbecsülése, amely például a Székelyföldön vagy Kalotaszegen mindig érzékelhető volt, és érzékelhető ma is. Természetesen ez a jelenség pontosan meghatározható okokra vezethető vissza.

A férfilakosság jórészt a környező nagyobb településeken dolgozik, jóval tágabb területeket jár be, mint a női nem képviselői, s a világról szerzett tapasztalatai is jóval sokrétűbbek. Ennek ellenére a férfiak éppúgy igyekeznek megőrizni, megtartani az otthoni világrendet, szokásrendet, mint az asszonyok, megóvni mindenféle – szerintük – negatív hatástól. S ez a törekvésük olyannyira erős, hogy távoli munkahelyeiken sem alkalmazkodnak az új szokásokhoz, melyek életvitelüket számos tekintetben megkönnyítenék, hanem ott is mereven ragaszkodnak a falujukból hozott erkölcsi, viselkedési normákhoz. Számukra a munkahely világa csupán annyiban létezik, amennyire biztosítja a megélhetési lehetőséget.

Ez a konzerváló törekvés vallási tudatukkal is összefügg. Úgy tűnik, hogy hiedelemviláguk, -tudatuk határai sem az utazásokkal bővül, inkább belső termelődési folyamatként működik. Ez sejteti azt, hogy erről nem vagy keveset beszélnek az idegen környezetben, annál is inkább, mivel idegen helyen (nem egy adatközlőnk vallomása alapján állíthatjuk) bárki lehet ördöngös (még Kolozsváron az orvosok is!), s „nem lehet tudni, hogy kiben mi lakik”; s

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ugyanakkor azt is, hogy hiedelemtudásuk nagymértékben „saját” (s ezáltal „igazolt”) élményhez társulva jelentkezik, alakul ki.

A magaskultúrához való viszonyuk elsősorban az iskolázottság alacsony fokában tükröződik, de az öltözködés, valamint szórakozás-kultúrájukban is tettenérhető. Mindezek szorosan összefüggnek nem pusztán a paraszti, hanem vallásos életfölfogásukkal, s csupán kismértékben magyarázhatóak gazdasági okokkal. Különösen érvényes ez a szekták tagjaira. A kémeri lakosok 10–15%-a végzett csupán középiskolát (pl. 1952-ben 27 taglétszámú osztályból csak 4-en tanultak tovább), s elsősorban csak azokat a fiatalokat küldték továbbtanulni, akik nem voltak alkalmasak a nehezebb munkákra. Fontos megjegyeznünk, hogy még e csekély részvételi arány is fölsőbb kezdeményezésnek, a tanárok toborzó munkájának az eredménye volt. Az 1980-as, 1990-es évektől ez az arány kismértékben ugyan, de megváltozott, a fiataloknak kb. 30%-a végezte el a gimnáziumot (pl. 1990-ben 28 taglétszámú osztályból 10-en tanultak tovább). Itt már a mentalitásváltozással is számolnunk kell, a tanulás, tudás presztízsének a megváltozásával. S hogy még mindig ilyen kevesen végzik el a 12 osztályt, annak oka egyrészt, amint már említettük, a közlekedési eszközök hiányában kereshető, ám ugyanakkor a valóságról, a világról alkotott fölfogásukban is. Ugyanis a bentlakási lehetőségek részben hozzájárultak volna a kémeri fiatalok továbbtanulásának biztosításához, ám ezt a lehetőséget a kémeri közösség nem vagy csak ritkán vette igénybe, féltve gyermekeit a „rossz befolyásoktól”. A biztonsághiány a világban való tájékozottságuk hiányát is előidézte. Számukra csupán saját kultúrájuk keretei jelentették azt a valóságot, melyben megtalálhatták, megtarthatták önmagukat. Ez a kultúra a hagyományos paraszti értékrendszeren kívül egy sajátos és szűk vallásos, erkölcsi normarendszerből fölépített, melybe az egyén természetesen belenevelődik, s melyből a kitörési lehetőségek minimálisak, szinte lehetetlenek. Ez csupán akkor derül ki, amikor az egyén megpróbál szabadulni e világ szorításából. S mivel a konfliktushelyzetek megoldására, melyekkel szükségszerűen szembekerül, szinte képtelen, vállalkozása nemcsak hogy kudarcba fullad, hanem valamiféleképp önmagával szemben is válságba kerül, elzüllik, és ezáltal a társadalom s a közösség perifériájára kerül. A kémeriek ugyanis minden, számukra negatív változást, értékrendszerüktől való elfordulást az iskolának, valamint a tanulásnak s a tanulás eredményének tekintettek. S éppen emiatt méginkább izolálódtak attól a jótól is, amivel együtt rengeteg rossz hatás is együtt járt.

„A zárt gondolkodásúaknál csökken az ismeretszerzés, a felfedezés igénye, s a védekezés kerül előtérbe”, állapítja meg Barczy Magdolna[8], mely sajátosság a kémeri közösségnek is egyik vonása. Mindezek elsősorban a külsőségekben nyilvánulnak meg ugyan, ám fölfogásuk szerint a külső a belső lelkiállapotról tanúskodik. Öltözködésük, hajviseletük is híven tükrözi látásmódjukat: a lányoknak pl. csak szoknyában szabad járniuk, megfelelő méretű, nem túl bő ruhákban; hajukat nem szabad levágniuk, kiengedve

hordaniuk, csupán kétágban befonva viselniük, s egyetlen tincsük sem lóghat a szemükbe. Érdekes módon ezt az utóbbit az ördöngösség jeleként értékelik. Számos tiltásfallal vették, veszik körül magukat, s ebben benne van az ún. „világtól és a világiaktól" való elkülönülési szándékuk tudatossága is, hiszen ez „a világ fenyegető és nehézségekkel teli"[9]; de ugyanakkor elhárítási mechanizmusként is működik, melynek lehetőségei mindig korlátozottak.

A magaskultúrától való elhatárolódásuk az olvasás-hiányban, a kommunikációs eszközök (különösen a televízió) mellőzésében is megnyilvánul. Mindezek szintén tiltás formájában épülnek bele tudatukba. Ennélfogva hiába van a falunak közkönyvtára, ha „regényeket" olvasni nem szabad. Ez a kémeriek sajátos valóság-fölfogásával hozható összefüggésbe, mely szerint a kitalált dolgok, történetek hazugságok, s ugyanakkor erkölcstelen dolgokat közvetítenek („megfertőzik az ember lelkét a sok hiábavalósággal"). S éppen ezért nem szabad mesét sem mondani a gyerekeknek, hiszen ezáltal hazudni tanítják őket. Nagyon érdekes az, hogy az előítéletek a regényekkel szemben is mennyire hagyományozódott jelenségek. Ugyanis a legtöbb megkérdezett adatközlőnk nem olvasott egyetlen regényt sem. Ez a továbbtanuló fiatalokra nem teljes mértékben érvényes, hiszen az iskolában megkövetelik az olvasást. Mégis megdöbbentő volt az a tapasztalat, amikor kiderült, hogy pl. Móricz Zsigmond *Sárarany* című regényét előzőleg az egyik fiatal leány édesanyja olvasta el vagy lapozgatott bele, s ezt az aktust követte az eltiltás, ami ebben az esetben eredményesnek bizonyult. (Ez az eset azt a következtetést is kikényszeríti belőlünk, hogy inkább vállalják az elégtelen osztályzatot, mintsem megszegjék az általuk fölállított normákat.)

Hogy mit olvasnak? Vallásos jellegű kiadványokat, egyrészük újságot (*Magyar Szó*t, ritkábban a *Szilágyság*ot).

A falu lakossága a szilágysági i-ző nyelvjárást beszéli, hangtanilag meglepően hibátlanul. Ha meggondoljuk azonban, ez természetes, hiszen a kompakt magyar közösség tagjaira mindennapi érintkezésükben semmilyen idegen nyelv nem hatott és nem hat ma sem (legalábbis a falun belül), s ráadásul a református családok legtöbbje a magyarországi rádió- vagy televízióadásokat hallgatja vagy nézi.

Szóhasználatukba azonban megdöbbentően nagyszámú román elem szüremkedett be, mondat- és szövegszerkesztési készségük pedig annyira gyönge, töredezett, hogy erősen nehezíti a megértést. Ez a helyzet egyértelműen abból fakad, hogy a magyar szó a családi élet szférájába kényszerült vissza, s az egyének kifejezőképessége ha fejlődik is valamit az iskolai évek alatt, utána meredeken visszazuhan az őt körülvevő közösség szintjére.

Vallás. Kémer gazdasági és kulturális szempontból tehát messze elmarad az átlagostól, de a gazdasági és az általános kulturális elmaradottság mellett a falu hiedelemvilágát erőteljesen színezi a lakosság vallásos értékrendje is, melynek gyakran a gazdasági szféra egyes elemei is alárendelődnek. Éppen a vallás az a legfontosabb tényező, amely leginkább alakítja a közösség tag-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

jainak gondolkodásmódját, világképét, ugyanakkor szentesíti a hiedelemalakok létét, tevékenységét, az egyén bennük való hitét.

Hogy a vallásnak e közösség életében játszott, más faluközösségekénél jóval erőteljesebb, a helybeliek világlátását döntően befolyásoló szerepét megérthessük, föltétlenül szükséges röviden említést tennünk arról, melyek is ezen közösség vallásának (vallásainak) jellemzői, miképpen is alakítják ezek a világhoz való viszonyukat.

A helybeliek vallásos tagolódása igen sokrétű. A 3500 tagot számláló lakosság 65%-a református vallású, 3%-a ortodox, a maradék 30% pedig különböző neoprotestáns felekezetek tagja. Ezek közül a legnépesebb gyülekezet a baptisták (22%). A szombatisták és a szabadkeresztények (összesen 6%), valamint a pünkösdisták (1,5%) ugyancsak jelen vannak, de számuk elenyésző. Amint a föntiekből kitetszik, a neoprotestánsok csupán mintegy harmadát adják a lakosságnak, de igen erős vallásosságuk az egész közösségre rányomja bélyegét, meghatározza az egész helybeli lakosság szemléletmódját. Ez a hiedelemvilágukban, az egyes hiedelemelemeknek hitvilágukba való beépülésében is tetten érhető.

E szekták látásmódjának leglényegibb vonása talán éppen a gondolkodás szigorú vallásosságában és zártságában érhető tetten, mely átfonja és meghatározza híveik mindennapi életének legkisebb részét is. Élesen különválik és szembenáll világukban a „szent” („a hívő”) és a „profán” („nem hívő/ világi”) szféra, mely ugyanakkor körülhatárolja saját világuk kereteit is. Elhatárolódásuk erős intoleranciával párosul, mely nemcsak a közösségen kívül, hanem azon belül is működik abban az esetben, ha az egyén megpróbál szembeszállni viselkedési normarendszerük előírásaival.

Az egyén ebben a közösségben szükségszerűen elveszíti individualizált voltát, szorosan kapcsolódik a közösséghez, melynek elválaszthatatlan szürke alkotórészévé válik. „A kollektív tudat dominál az egyéni fölött”, mely jelzi, hogy „az ember nem maga választja meg magatartását – a vallás által szentesített normákat követ”[10]. A csoport magatartást, gondolkodásmódot, nézetrendszert nyújt, sőt kényszerít tagjaira. Minden cselekedetet szigorú előírások, tiltások irányítanak, melynek alapjait a biblia valósága, vallása, joga, erkölcse (vagy annak sajátságos értelmezése) teremti meg. Minden ennek rendelődik alá, ehhez viszonyul, s ehhez képest válik értelmetlenné, hiábavalóvá, vagyis nemlétezővé a „hívő” ember számára. Hogy mindez nem föltétlenül tudatosodik az egyénben (különösen, ha belenevelődik), az akkor derül ki, amikor az egyén megpróbál kitörni ebből a világból, s annak szorításából, választani próbál. Kudarca azon mérhető le, hogy mennyire nehezen tud beilleszkedni az általa eddig „világinak” hitt és bélyegzett ember világába.

A szektások hisznek „a nem látott, de reménylett dolgok valóságában” (általában így határozzák meg a hit fogalmát), mely szerint az ember életét fölsőbb hatalmak tartják számon és irányítják, s így csak általuk az, és válhatik azzá, ami, nem pedig saját ereje vagy érdeme által (hiszen az ember

eredendően bűnös). Mindennapi valóságukat így „a csoda légköre”[11] határozza meg, s ugyanakkor válthatja meg. A csoda, a jel, ami szünet nélkül arra a világra (mennyre – pokolra) mutat, ami felé a hívő ember állandóan törekszik, vagy amit éppen elkerülni igyekszik. A földi lét számára csupán szenvedésekkel teli próba, melyet alázattal kell elviselnie ahhoz, hogy az igazi szabadságot a mennyben elérhesse.

S ebbe a keretbe, a kívülálló számára abszurdnak tetszően, tökéletesen beleilleszkedik a népi hitvilág, hiedelemvilág számos meghatározó (elsősorban negatívnak látott) eleme. Hiszen, amint ez a kémeri adatközlőink vallomásából kiderül, például az ördög megjelenéseit a „negatív” világ, térfél állandó jelzéseinek, figyelmeztetéseinek tekintik. Ám mindezt az Isten „engedi meg a hívő ember számára, hogy jobb útra térítse”.

S habár mindeddig elsősorban a szekták hitvilágára, s a néphit e világba való beépülésére utaltunk (konkrét megnyilvánulásaira később térünk rá), fontos megjegyeznünk, hogy ez a szinkretizmus e közösség református vallású tagjainak hitvilágára éppígy érvényes. Ez talán egyrészt a szekták erős vallásos meggyőződésének a rájuk gyakorolt hatásával, befolyásával magyarázhatjuk, másrészt viszont azzal, hogy számukra is ez az egyetlen, ha nem is tudatos, elfogadható és megnyugtató magyarázat a hiedelmlényeknek, s a bennük való hitnek a létezésére. S ezzel magyarázható az is, hogy éppen a keresztény ördög hiedelemalakja köré szerveződnek (s nem föltétlenül általánosítódnak, demonizálódnak!) a hiedelemalakok (s ettől kezdve hadd gondoljunk csak a szinkretizált hitvilágra).

Persze, ahogy vallásos világlátásuk erőteljesen konzervatív jellege gazdasági életük egyes elemeire is kihat, ugyanúgy hat gazdasági helyzetük alakulása is világképük formálódására.

Kémer gazdasági életét erőteljesen meghatározza a közlekedési útvonalak és a közlekedési viszonyok elhanyagolt volta, mely azzal, hogy akadályozza a lakosság mobilitását, szinte lehetetlenné teszi a piacra való árutermelést, kerékkötője a kivitelnek és a behozatalnak, arra kényszeríti a lakosságot, hogy csupán a maga szükségleteire termeljen. Így az emberek saját beszűkült világukban kénytelenek boldogulni, melynek határai alig-alig terjeszkedhetnek kifelé, sokszor a kitekintés lehetőségét is akadályozzák. E földhöz ragadt állapot a közösség látásmódját erőteljesen meghatározza, s ennek az eredménye, hogy a helybeliek a hasznosság elvén kívül nem ismernek el más értékmérőt. Ez az „istenhátamögöttiség” állapota eredményezte a lakosságnak a magaskultúrától való elhatárolódását is.

AZ ADATKÖZLŐ

Kása Ferenc kémeri adatközlőmmel történt találkozásom véletlenszerű volt, s ezt a falusi világ természetes közvetlenségének köszönhetem, mely lehetővé teszi, hogy a kapuja előtt elmenőt megszólíthassa az ottlakó. Azt

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

hinnők, hogy az ilyenfajta tudakozódás csupán fatikus funkciót tölt be az egyének, valamint a közösség életében. Ám kiderül, hogy sokkal mélyebb, tágabb világok mutatkoznak meg egy-egy ilyen kíváncsi kapunyitással, készen arra, hogy befogadjanak. A kémeri világ nem mindegyik kapuja tárult föl előttem ilyen varázsütésszerűen. A Kása Ferencé ellenben igen. Ez talán Kása közlékenységi vágyával, érzékenységével is magyarázható.

A kapun belül egy alacsony, igénytelen külsejű ember fogadott, akin talán egyedül többdioptriás szemüvege volt a föltűnő. Számára a külső világot (de talán nem a valóságot), éppen rövidlátása miatt, valamiféleképp mindig – már gyermekkorától kezdve – homály borította, s talán ez késztette arra, fejlesztette ki benne azt a képességet, hogy ezen keresztül vagy ennek tükörképeként másfajta, máslényegű világokat véljen fölfedezni.

Kása Ferenc 1933-ban született Kémeren. Ez a világ, ez a kultúra volt, melybe belenevelődött, s ez a világ az, amely most is körülveszi. S ide tért vissza, akárhányszor elhagyta szülőfaluja határát, melyre őt is, akárcsak korabeli társait, a második világháború utáni gazdasági válság, az egyéni megélhetési gondok késztették. S habár – kőművesként – az országban sok helyen megfordult (Bukarest, Brăila, Galac, Belényes, Lugos, Herkulesfürdő, Nagyvárad, Kolozsvár), e világjárása, úgy tűnik, nem hagyott látványos nyomot magával vitt kultúráján, hiedelemtudásán.

Hogy vélekedései a hiedelemvilágról Kása tudatában mikor, milyen folyamaton keresztül szerveződtek konzisztens módon viszonylag egységessé, ma már nem deríthető ki, az viszont igen – legalábbis saját bevallása szerint –, hogy máshol, ahol járt, „ott nem bántották”, azokon a helyeken „babonaságok nem voltak”. Ebből következik, hogy hiedelemtudásának mozaikdarabkáit csak szülőfalujának, Kémernek, valamint a környező falvaknak köszönheti. S ezeket az elemeket építette – már gyermekkorától kezdve – édesanyja, a falubeliek (s köztük éppen az „ördöngösök”) segítségével, s erősítette falait (tudatosan vagy öntudatlanul) gazdag és sokszínű képzelőerejével. Olvasmányélményei sosem voltak meghatározóak ez épület fölemelési folyamatában (mely korántsem lezárt), melyet szintén testi fogyatékossága (rövidlátása) magyaráz. Az ő látása tehát nem kifelé, hanem befelé (vagy ki tudhatja, merre?!) irányult, azok felé a világok felé, melyek rejtett dimenziók maradnak talán minden ember számára mindaddig, amíg az valamiféleképp meg nem sejti és kutatni nem kezdi őket.

AZ ADATKÖZLŐ HIEDELEMTUDÁSA

Világszerűség. Kása Ferenc hiedelmekre vonatkozó (kognitív, emotív) tudása – amint az a szövegeiből kiderül – egy sajátos világról tudósít. Egy olyan világról, melynek egységességét, belső koherenciáját elemeinek, részecskéinek jól meghatározott helye, szerepe biztosítja. Valamint egy olyan világról, melynek létezését nemcsak Kása, hanem az őt körülvevő, vele kap-

csolatban álló kémeri közösség is igazol, hitelesít, valóságosnak tekint. Olyannyira valóságosnak, hogy szinte szükségtelennek vagy relevancia nélkülinek tartja saját emberi, valamint e „másik világ” közötti határvonal meghúzását. Teszi mindezt annak a szükségszerű kényszernek engedve, melyet kultúrája ró ki rá. Az a kultúra, mely az őt hordozó ember, közösség számára annyit mutat meg a világból, annyira tágítja világának határait, amennyire annak önfenntartására, önmeghatározására szüksége van.

Hogy melyek a kémeri kultúrának azok a meghatározó jegyei, amelyek e világ határait kijelölik, arról az előző fejezet már sokmindent elmondott. Itt csupán azt kell hangsúlyoznunk, hogy ezek azok az elemek, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a kémeri közösség a hiedelemvilágot beélje, saját világa részének tekintse, egy tágabb, de ugyanakkor, paradox módon, egy szűkebb világot építve ezáltal saját maga számára. E zárt, de több tekintetben mégis nyitott (számtalan aktualizációs lehetőséget magában hordozó) világba belépve tehát a kutatónak csupán annyi dolga marad, hogy saját kultúrájának prizmáján keresztül ugyan, mégis azt engedve lassan lehullni magáról, megpróbálja e világ(ok) törvényszerűségeit nem csupán föltárni, értelmezni, hanem (talán) megérteni is.

Most Kása Ferenc hiedelmein keresztül igyekszünk a kémeri közösség (hiedelem)világába betekinteni. Tesszük mindezt annak tudatában, hogy az egyén világértelmezése bármennyire is tükörképe a közösségéének, mindig magában rejt valami sajátost, nem közösségit.

Mint ahogy az előző sorok fejtegetéseiből kitetszik, Kása szövegeiben, vallomásaiban egy öntörvényű világ képét véljük körvonalazódni. S ha már világszerűnek fogadjuk el e világot, szükségszerű megvizsgálnunk, melyek azok az elemek, amelyek biztosítják belső koherenciáját, összefüggésrendszerét. Mint minden potenciális világnak, a hiedelelemvilágnak is nélkülözhetetlen részei a hiedelemalakok, akik meghatározott térben és időben végzett cselekvéseik révén jelzik létezésüket a bennük hívő ember számára.

Kása hiedelemvilágába bepillantva az első hiedelemlények, akikkel találkozunk, az ördög, valamint az ördöngös alakja(i). Ismerve a keresztény mitológia ördög/ ördöngös megjelenítéseit, valamint a helyi közösség erősen vallásos világlátását, fölbukkanásuk e történetekben egyáltalán nem meglepő. Kása szövegeit olvasva rá kell döbbennünk arra, hogy ez az ismeretség felületes maradna, ha nem akarnók megismerni az általa bemutatott figurákat, akik ugyan nem egyszer az előbbiek alteregóiként jelennek meg, mégis számos tulajdonságban különböznek tőlük. E különbség különösen abban nyilvánul meg, hogy Kása alakjai magukban hordozzák az ősi pogány néphit hiedelemlényeinek sajátosságait, valamint funkcióit. Mindezen föltűnő jelenségek számos kérdést vetnek föl e lényeket megismerni akaróban: mi a pontos, körülhatárolt, meghatározott funkciója az ördögnek, ördöngösnek e világban, valamint melyek azok a hiedelemalakok, akiket (mintegy kiemelve saját kontextusukból) magukba olvasztanak, valamint maguk köré vonzanak, sajátos viszonyt alakítva ki ezáltal közöttük.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Az első kérdésre látszólag adott a válasz, hiszen nem új az a gondolat, hogy a népi hiedelemvilág számos elemében összefonódott a vallási hitképzettel, s legtisztábban ez a jelenség az *ördög*, illetőleg az *ördöngös* alakjában figyelhető meg, mivel az egyházi általánosítási folyamat eredményeképpen, a néphitben is végbement egy olyanfajta változás, mely szerint minden rossz az ördögnek, és a vele kapcsolatban álló ördöngösöknek tulajdonítható[12]. A cél, amely ebben az általánosító folyamatban szükségszerűen benne rejlik, ezeknek a lényeknek, s közvetve a bennük való hitnek a megsemmisítésére irányuló törekvés volt az egyház részéről. Annál is inkább, mivel az egyház tanítása szerint az ördög egyértelműen negatív, ártó lény, s így minden keresztény ember ellensége. Ezáltal az őt megtestesítő, különféle alakváltozatokban jelentkező lények is azzá válnak.

Ez az általánosító folyamat magyarázza részben Kása ördögének (valamint közvetítőjének, az ördöngösnek) központi helyre kerülését e világban, szükségszerűen magába szíva a néphit más alakjait, valamint tulajdonságait. Ez a többszörös fúzió eredményeképpen létrejött ördögalak nem egyedülálló, sőt inkább széles körben elterjedt a magyar népi hitvilágban. Ám jeleznünk kell, hogy bármelyik tájegység hiedelemvilágába tekintünk is be, sehol sem találjuk ennyire kiemelt, központi helyen az ördög, valamint az ördöngös alakját a hiedelmlények között, mint itt[13]. Inkább azt mondhatnók, hogy megtalálható ugyan máshol is, de sokkal inkább mellérendelő viszonyban állva a más hiedelmlényekkel, velük egyenértékű szereplőként. Kémeren, Kása szövegeiben viszont e hiedelmlény kitüntetett helye, kiemeltsége a többi hiedelemalakok sorában különös relevanciával bíró, melynek okát e közösség nagy részének erős vallásosságában kereshetjük. Éppen vallási értékrendjük az, mely – bármennyire paradox jelenségnek tűnik is – hitelessé teszi számukra e lény (ami így válik számukra egyértelműen a keresztény mitológia ördögévé!), valamint az ebben a figurában megtestesülő lények létezését. Így fordul visszájára, e konkrét környezetben, közösségben az általánosító folyamat föntebb említett célkitűzése: a közösség számára ez a folyamat nem a hiedelmlények tudatbeli eltűnéséhez járult hozzá, hanem ahhoz, hogy bennük (éppen az ördögalak révén) bűntudat nélkül higgyenek, s létezésükben ne kételkedjenek. Ezzel a folyamattal párhuzamosan megszűnt az egyházi ördögkép személytelensége is, a gonosz konkrét, elképzelhetőbb formában jelenik meg a vallásos ember számára, s így a benne való hit is erőteljesebbé válhatik. S ugyanakkor ez a hit magyarázza azt a – máshol nem ennyire nyilvánvaló – jelenséget is, hogy mindezekről a legtermészetesebb hangon, módon tudnak beszélni a közösségben, egymás közt, létrehozva s elmondva ezeket a történeteket mások okulására, a jó útra térítés szándékával.

A hiedelmlények hierarchiája. A gyűjtött anyag tanulmányozása, rendszerezése során meglepetéssel tapasztaltam, hogy a kémeri hiedelemvilág, amelynek lényei, alakjai megegyeznek ugyan a magyar nyelvterület más helyein ismert figurákkal, mégis jelentős mértékben eltérő jellegzetessége-

ket mutat, olyanokat, melyek csak ennek a településnek hiedelemlátására jellemzőek.

A leglényegesebb eltérést más területek hiedelemvilágától abban látom, hogy míg ott a hiedelemrendszerben az egyes alakokra az egymásmellettiség a jellemző, addig itt az alárendeltségi viszony szembeötlő: itt az összes hiedelemalak az ördögnek alárendelt. Ez a hiedelemlények sajátos szerveződését vonja maga után, egy sajátos hierarchikus viszony meglétét sejteti közöttük[14] .

Érdekes megvizsgálnunk tehát, melyek azok a tényezők, amelyek e lények hierarchiába rendeződését elősegítik, fönntartják.

Kása Ferenc hiedelemrendszerében a ranglétra felső fokán az ördög mint „*fejedelem*", „*király*", „*isten*" helyezkedik el, ami e világban elfoglalt helyének természetes következménye. Istensége személytelenségében nyilvánul meg, s így a leginkább azonosítható az egyházi ördögképpel, mintegy a keresztény istenkép negatív ellenpólusaként. Tevékenységét saját térfelén belül fejti ki: igazságszolgáltató, büntető funkciót tölt be alárendeltjei körében (pl. hiába tudják az ördöngösök, hogy a földi emberek hol tartják pénzüket, mégsem vehetik el, mivel „az ő istenük nem engedi meg")[15] .

Az ördög közvetlen alárendeltjei az ördöngösök, a „*közvetítők*", akik nem annyira a parancsait (legalábbis a mondákban erre vonatkozó konkrét adat nincs), mint inkább lényét, lényének negatív vonásait testesítik meg, „közvetítik".

A hierarchia, amint az Kása Ferenc memorátjaiból kitűnik, az ördöngösök között tovább tagolódik az adatközlő bizonyos szelektáló szempontjainak függvényében, melyeknek ismerete elengedhetetlenül szükséges e rangsor fölállításában. Az ördöngösök kategóriájának csúcsán az ún. „*fő mesterek*" helyezkednek el (Kása ezek közül kettőre utal), akik nem kémeriek, hanem petriek, vagyis „idegenek", s így identitás nélküliek, hiszen nem nevezi meg őket. Éppen idegenbeli, kevésbé ismert voltuk magyarázza, hogy erejükben inkább megbíznak, mint helybeli társaik tudományában. Így váltak a kémeri ördöngösök tehát ezeknek az idegenből való ördöngösöknek az alárendeltjeivé. A petriekhez a helyiek csupán akkor fordultak, „*hogyha mán nagyobb, komolyabb baj vóut, mán ezek* [ti. a kémeriek] *nem bírtak véle*". A kémerieket szövegeiben mindig megnevezi, ezeket a személyeket a helybeliek ismerik, szinte naponta találkoznak velük, éppen ezért erejükben kevésbé bíznak.

Ezek alapján megállapítható, hogy Kása egyik fő szempontja az ördöngösök ranglétrájának a fölállításában a *helybeli–idegen*, az *ismert–nem ismert*, *megnevezett–meg nem nevezett* oppozíció.

A kémeri ördöngösök közül a két legerősebbként Gergely Andrást és Kovács Zolit nevezi meg. Föltűnő, hogy míg az előbbi több történet hőseként jelentkezik, addig Kovács Zoli nevéhez egyetlen mondát sem kapcsol, s így nem deríthető ki, milyen kritériumok alapján emelte őt a többi ördöngös fölé. Pedig hogy a legerősebbek közé tartozónak tudja, az nem kétséges, hi-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

szen mikor Gergely Andrásról szól, Kovács Zolit hangsúlyozottan mellette említi, s így nyilvánvaló, hogy ugyanolyan rangúnak tartja. Hogy az adatközlő Gergely Andrást mennyire értékeli, aláhúzza az a megjegyzése is, hogy a szóban forgó egyén többször járt náluk, nem egyszer éjnek idején is, s ő volt az, aki bevezette Kását a földöntúli tudományok világába.

Bár Gergely András erejét, a többiek fölötti hatalmát számos esetben kiemelten hangsúlyozza, nem egyszer más ördöngösöket is fölruház a „*legerősebb*" jelzővel. Így például egy Vad Miska nevezetű személy nagyapját, akinek említésekor rámutat e kiemelés okára is: „*ez az ember nagyon sokáig vitte a terepet*". Vad Miska nagyapja mellett Marton Andrást is az „*elsőosztályú*" mesterek közé sorolja (pedig róla is csupán egy mondában emlékezik meg).

Mindebből úgy tűnik, hogy a már említett szempontok mellett a legerősebbek, a hierarchia csúcsán állók megítélésében, kiválasztásában egyrészt a róluk szóló szöveg *tartalmi jegyei* szolgálnak alapul, másrészt pedig a *szubjektív, személyes vonzalom*.

Az egyes személyek *erősebb vagy gyöngébb* volta és a mondákban való említéseik száma nem áll egyenes arányban egymással, mégis nem egyszer megfigyelhető, hogy a kevésbé erősnek csökkenő rangját a hozzájuk kapcsolódó *történetek csekélyebb száma* is jelezheti, akárcsak az őket minősítő *jelzők, szavak fokozatbeli különbsége*: Kis Ilonka *„a legerősebb vóut szinte"* (alakjához egyetlen monda fűződik), Gubás András *„óriási nagy ördöngös, kuricsiás vóut"* (nevéhez nem kapcsolódik monda, csak egyszer utal rá: Gergely András tőle „örökölte" tudományát), Tógyerás feleségét, Ovidnak az anyját, Zima Erzsit, Varga (Kalári) Zsuzsit épp csak megemlíti.

Az ördöngösök nemcsak hatalmuk, erejük függvényében különülnek el egymástól, hanem „foglalkozásuk" tekintetében is, nevezetesen abban, hogy milyen *alak*ban és milyen, nekik alárendelt, különleges erővel bíró *lények, tárgyak* segítségével végzik tevékenységüket.

Még mielőtt ennek vizsgálatára rátérnénk, tisztáznunk kell, hogy milyen erőről van is itt szó, hiszen ez az *erő* is elkülönítési szempontként jelentkezik. Semmiképpen sem fizikai vagy testi erőről beszélhetünk, hiszen az ebben a világban az előbbi mindig alulmarad a szellemi erővel szemben. Például Vad Miska nagyapjának, akit adatközlőnk az ördöngösök között emleget, *„olyan egy kutya ereje vóut, hogy annál, annál erősebb nem tudott lenni a föld kerekségin, mint az"*, mégis *„elragadtatott"*. Ez az erő tehát elsősorban szellemi, s az ördöngös tudományában, segítőtársaiban, szolgálóiban ölt testet, de ide sorolhatók a tárgyak világából a *tüzes vas* és a *hosszú lámpák*, amelyek szintén antropomorfizáltak (a hosszú lámpák például kergetik az embert). E lények és tárgyak között sajátos erőmegoszlást tapasztalhatunk. Legerősebb közülük a tüzes vas, majd utána csökkenő erősorrendben, rangban következnek a kisasszonyok (az ún. *cipősök*), a hosszú lámpák, a macskák, az egerek, a kutyák, a baglyok, a kígyók. Ezek az ördöngös alárendeltjei, közvetítői az ember irányába, akik büntetnek vagy bosszút állnak az

emberen valamely, az ördöngösöktől bűnnek tekintett cselekedetéért *(„ezek az ilyen ördöngösök csinálják aztot”).* Mindenikük szorosan az ördöngöshöz tartozik, általa ruházódik föl mágikus, rontó erővel, s ők azok, akikkel „*foglalkozik*”: végbeviszi büntető, bosszúálló tetteit.

Az ördöngösök föntebb fölsorolt, sajátos erőrendbe szerveződő szolgái olyan lények, amelyeknek mindenikét a bosszúállások, büntető cselekedetek, rontások sajátos fajtája jellemez, mely csupán rá vonatkozik, de semmilyen más hiedelemlényre nem. Így a tüzes vas „*nagyon erős ördög*”, mely „*szellemileg égeti*” az embert, néha olyan mértékben, hogy bele is hal. A kisasszonyok addig taposták a szerelméhez hűtlen fiút, amíg az „*vagy beléhalt, vagy vissza kellett menjen /az elhagyott lányhoz/*”[16]. A tüzes vasnál és a kisasszonyoknál jóval gyöngébbek a hosszú lámpák, a macskák, az egerek és a kutyák, akik ugyan szintén rámennek az emberre, s kísérik is, ám funkciójuk inkább figyelmeztető jellegű: figyelmeztetik az embert arra, hogy térfelükre tévedt, s jó lenne onnan távoznia.

Kása mondáiból az is kiderül, hogy egy-egyfajta büntető, bosszúálló tevékenység legtöbbször egyetlen ördöngös sajátja: a tüzes vassal való égetésről például kiderül, hogy azt „*csak Szabó Józsi tudja*”.

Az ördöngösöket rontó tevékenységük ereje, valamint a nekik alárendelt hiedelemlények tetteinek eredményessége a köztük önnálló hierarchia egy jól meghatározott fokára helyezi, determinálja. Kásától megtudjuk azt is, hogy egy ördöngösnek rendszerint egy, de legtöbb két „foglalkozása” lehet, s ezekkel úgy kell gazdálkodnia, hogy a hierarchia minél magasabb fokára juthasson. Hogy e „foglalkozásokat” az idők folyamán meg lehet-e változtatni, arra vonatkozóan adatközlőnk nem nyilatkozott.

Akárcsak a magyar nyelvterület más pontjain, az ördöngösök tevékenységi területe és ideje is pontosan behatárolt, de ugyanígy meghatározott a tevékenységi körük is, melynek határait átlépni képtelenek. Ha – éppen az említett okokból kifolyólag – a hozzájuk forduló személy baján segíteni nem tudnak, akkor egy másik ördöngöstársukhoz küldik a hozzájuk forduló személyt, olyanhoz, akinek a segítségre szoruló ember problémájának megoldása illetékességi körébe esik, mivel, mint azt már fönnebb említettük, adatközlőnk szerint az egyes ördöngösöknek „*külön szakmája*” (illetékességi köre) van. Sőt az is előfordul, hogy többen működnek ugyanazon szakterületen (például a tejhaszon visszaszerzésében), akik közül a *gyöngébbek* csak a könnyebb eseteket képesek orvosolni, az erősebbek, a hierarchia magasabb fokán állók viszont a legnehezebb eseteket is megoldják*: „ez a kettő vóut a legerősebb az összes Kémeren… hogyha mán nagyobb, komolyabb vóut, mán ezek nem bírtak véle, ez a kettő, akkor csak Petribe kellett menni nekünk, Margitta mellé, ha mán ez a kettő nem tudta visszahozni /a tehén elvitt tejét/”.*

Nemcsak az ördöngösök ismerték egymás erejét, hanem a hozzájuk fordulók is. A köztük önnálló hierarchia meglétét, s hatalmi pozíciójuk megtartását foglalkozásuk is biztosította, hiszen szakmájukat annál sikereseb-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ben gyakorolhatták, minél nagyobb volt az erejük, minél magasabban álltak a hierarchiában. Pl. *„az mán nagyon erős ördög*", aki a „tüzes vas", valamint a „hosszú lámpák" segítségével áll bosszút a vele szembeszállókon. Foglalkozásuk „komolysága" tehát egyenes arányban áll képességeikkel.

Erejük fokát ugyanakkor a hely, idő is meghatározta: az útkeresztezéseknél, kilenc és négy óra között a „*leg-legerősebbek*" teljes sikerrel fejthetik ki tevékenységüket.

Föltétlenül említést érdemel, hogy az ördöngösök erejük növelését olyan új lények tojásból való kiköltésével is elérhetik, amelyek „foglalkozásukra" a legjellemzőbbek, amelyekkel büntető tevékenységüket végzik. Például a macskákkal, kutyákkal foglalkozó ördöngös bizonyos, meghatározott, két–három éves időközönként a hóna alatt hordozott tojásból új macskákat vagy kutyákat költ ki, s ezzel erejét megsokszorozza[17].

Annak ellenére, hogy a köztük fönnálló erőmegoszlás a ranglétra lépcsőin pontos, megváltoztathatatlannak tűnő helyet jelöl ki mindenik ördöngös számára, mégis valamiféle mozgás megfigyelhető ebben a zárt rendszerben. Ezt pedig a köztük dúló *hatalmi harc* teszi lehetővé, melynek részleteire itt aprólékosan nem kívánunk kitérni. Lényeges mégis megjegyezni, hogy e harc nemcsak lehetőséget nyújt az alacsonyabb szintről a magasabbra kerülésre vagy fordítva, hanem az erő állandó bizonyításának az igénye is benne rejlik, s ugyanakkor egy adott rendet konzerváló, rendfönntartó és - megerősítő eszköz is. E világrendből – Kása Ferenc szerint – kilépni nem lehet, csupán belépni, mégpedig öröklés útján.

A hierarchia utolsó előtti fokán a milicista, a román pap, a jehovák állanak, akik szintén az ördögnek szolgálnak, vagy legalábbis „ilyen fajta szellemük van", s ezáltal potenciális ördöngösöknek tekinthetők. Ez igen jó példája annak, hogy a sokszázados (vagy ezredes) hiedelemrendszer miképpen építi magába az új elemeket úgy, hogy lényegi vonásai egyáltalán nem változnak.

A ranglétra legalsó fokán a hívő ember áll, aki éppen hite által válik ezek kiszolgáltatottjává, s ezen alakok ártó, rontó tettei ellen védekezve igyekszik különféle megelőző vagy elhárító cselekvéseket kipróbálni ellenükben, s eredményességükkel hitelesíteni ezeket.

Azonban meg kell jegyeznünk, hogy Kása Ferenc ördöngös-képe korántsem egyértelműen negatív, hiszen ez ördögi szakmát gyakorló személy nemegyszer *„fíl, szeretne megszabadulni*" mesterségétől, megkülönböztető tudását tehernek érzi, melynek ugyanakkor kiszolgáltatottja is, hiszen ez kötelezi őt az állandó tevékenységre (*„mind muszáj menjen, annak mindig kell tombolni, mindig kell, mindig, mindig kell járjon",* mert másképp *„az ű fajtájai [bántják, kényszerítve őt arra], hogy menjen velük háborúzni, harcolni"*).

Egy másik lényeges eleme hiedelemtudásának az a fölfogás, hogy a keresztény isten sem válthatja, változtathatja meg az ördöngöst: *„Egyet se hallottam még Kémeren, hogy megszabadult, nem hallottam soha egyet se. Nem*

tudott megszabadulni, pedig tudok sokat, hogy ténylegesen szeretett volna járni, járt, gyülekezetbe járt, íjjel-nappal templomba is ment, hogy na izé imádkozzon, de azírt, tudod, másik istene nem hagyta, érted, azírt csak csak…" Erre való utalás még egy kémeri adatközlő (Nagy Ferenc) egyik mondájában is fölfedezhető, ti. az ördöngös halálos ágyán meg akart szabadulni az ördögi befolyás alól, de nem tudott, mivel az ördög azt sugallta neki, hogy *„kíső az, hogyhát te még a Jóistennél kegyelmet tanáljál"*. Ám ebben az adatban is benne rejlik a szabadulás lehetőségének a fölvillantása, mint az a többi (eddig megkérdezett) adatközlő hite szerint is bizonyossággal bíró (mely hit szerint a keresztény istennek hatalma van az ördögök fölött is)[18].

Hatalmi harc. Az ördöngösök hierarchiájáról szólva megállapítottuk, hogy – bár a ranglétrán kijelölt helyük szinte merev, hosszú időn át azonos marad – hatalmi harcaik nyomán a hierarchikus rendben elfoglalt pozíciójuk mégis változhat valamelyest.

A hatalmi harc motívuma ismert ugyan más területeken is, de Kása szövegeiben sajátos, eddig más gyűjtőpontról nem jelzett formában és funkcióban jelentkezik. Az egyik hiedelemmonda e motívumot így mutatja be: *„Azoknak nem lehet, hogy most lefekszek este, osztán akkor reggelig alszok. Azoknak nem lehet. Hanem azoknak ki kell menni, öt-hat kilométerre, tizenötön-húszan, űk együtt kell harcoljanak szellemileg. Nem így, mint mik hárman vagy négyen verekedünk, vagy nem tudom mi. Azok, mint macskák vagy a kutyák, kint a mezőn, hogy mennek egyik a másikra, melyik erősebb. Amelyik gyengébb, az olyan kík másnap is, fel van dagadva, úgy elveri egyik a másikat. Az ördög… nem alszik, hanem mind muszáj menjen, annak mindig kell tombolni, mindig kell, mindig, mindig kell járjon. Az az úgy is van, de most is valóságába úgy van. Az mindig megy, íccaka is".*

Az ördögök/ördöngösök hadakozásának oka tehát egyrészt erejük, alkalmasságuk bizonyítása, másrészt viszont (ami ezzel szorosan összefügg) a minél nagyobb hatalom biztosítása a maguk számára (*„Van olyan, amelyik nagyobbnál nagyobb, nagyobbnál még nagyobb. Osztán amelyik erősebb, csak az győz mindig, amelyik erősebb…"*), mely a közöttük lévő rangbeli különbség átrendeződéséhez vezethet.

Nem egy adatból kiderül, hogy az ördöngösök ismerik egymás erejét, (*„tudják az ilyen mesterek, ezek, akik az ördöghöz értenek, hogy mégis ki erősebb, azok tudják"*), s ugyanakkor tiszteletben is tartják azt, olyannyira, hogy a hiedelemlétrán alattuk álló gyengébb hiedelemlényeket nem bántják, sőt oltalmazzák (*„Mán osztán nem bántották osztán többet akkor, mert mán akkor panaszkodik az erősebbekhez, mikor valakit bántanak"*).

A gyengébb erejű ördöngösök ismertető jegyeként határozza meg kémeri adatközlőnk, hogy a hatalmi harcok után *„olyan kík másnap…, fel van dagadva"*[19]. Az éjszakai háborúzás látható jele Kémeren az ördöngös nappali alvása *(„Nappal meg, mikor leülök, alszok el abba a percbe, aszongya")*[20].

Az erőviszonyok kiegyenlítésének szándéka tükröződik adatközlőnk részéről, mikor elmagyarázza, hogy *„amikor összemennek, mindegyik kap,*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

mikor verekednek, akármelyik. Amelyik erősebb, többet ád, de csak kap a másik is, mindegyik csak kap mán olyankor". Ez a közlés közvetve arra is utal, hogy bármennyire is létezik a ranglétra, bizonyos magasabb törvények hatása alól egyik sem vonhatja ki magát, még a „legerősebb", tehát a hierarchia csúcsán lévő sem. A hatalom, az erő hordozójától még nagyobb erőfeszítést, még több tudást igényel, hiszen foglalkozása is ennek függvényében alakul ki.

Adatközlőnk széleskörű tájékozottságát mutatja, hogy pontosan meg tudja nevezni az ördöngösök találkozóhelyét *(„Csonkás-erdőnél, itt Lecsmér felé", „Szilvás patakán, ott van, ott egy olyan völgy"),* ahol a hatalmi harc is lezajlik. E konkretizálást kívánja hitelesíteni az az adat, mely szerint többen látták azokat az ördöngösöket, akik a nevezett helyre igyekeztek *„ingben, gatyában… télvíz idején"* is, s természetesen „*íccaka*". S habár ebből a közlésből az derül ki, hogy a szemtanúk ezeket a lényeket testi mivoltukban látták, a legtöbb szöveg mégis azt hangsúlyozza, hogy *„nem űk együtt, hanem szellemmel, íccaka, szellemmel /harcolnak/]. Fekszik az az ágyba otthun, nem megyen ű sehova, csak az ágyba, csak a szelleme van kinn a Csonkási erdőnél, csak a szelleme, ű az ágyba van*". Szellemük pedig egér, ló, kutya, macska képében jelenik meg a küzdőtéren, és harcol hatalma növekedéséért[21] .

A hatalmi harc motívumának egyik lényeges eleme, hogy az ördöngösök nemcsak falubeli társaikkal hadakoznak, hanem a szomszédos helységek ördöngöseivel is. Kása Ferenc még két falu (Lecsmér és Kárásztelke) ördöngöseit említi, mint e viaskodások résztvevőit. Itt is jelzi, hogy a környékbeli ördöngösök kapcsolatban állnak egymással, s sokszor együtt fejtik ki tevékenységüket. A köztük lévő hatalmi rivalitáson kívüli másfajta ellenségeskedésre való utalást nem tartalmaz egyetlen szövegünk sem.

Az idős kor sem mentesíti őket a viadalokban való részvételtől: *„Űneki menni kell dolgozni, menni kell, amennyi ereje van, annyi ereje van. Ha kicsi van, kisebb marad, ha több van, több van… minden íccaka menni kell, ha gyenge, gyengébb, ha öregebb, öregebb, ha fiatalabb, akkor is".* Ha megtagadja az engedelmességet, szembeszállva társaival, ezért erősen megbűnhődik: *„az ű fajtájai [bántják], hogy menjen velük háborúzni, harcolni",* „másztak rám, aszongya, a macskák, hasították a hasamat, az arcomat, nem tudok aludni, aszongya, annyira harcolunk, aszongya". Néha még az is előfordul, hogy az ellenszegülőt halállal büntetik, amint az az egyik mondában megfogalmazódik: *„Azt is annyira annyira bántották, hogy nem ment ki harcolni, úgy ahogy kell, nem járt, nem járt ki harcolni, osztán ott benne álmában megölték az ördögök… ".*

A tudás átadása. A hiedelemalakok hatalmi harca mellett Kása Ferenc szövegeiben jelentkezik egy másik fontos motívum is: a tudás átadásáé, mely különösen a boszorkánytörténetekben igen gyakori a nyelvterület legkülönbözőbb részein[22], természetesen egymástól kisebb-nagyobb eltérésekkel.

Kémer község hiedelemvilágában is megtalálhatók e motívum általános, más, közelebbi és távolabbi helységekben is hasonlóképpen jelentkező vonásai, de Kása Ferenc szövegeiből olyan elemeivel is megismerkedhetünk, amelyek csak ezen a gyűjtőponton sajátosak, én legalábbis a szakirodalomban sehol másutt nem akadtam rájuk. Szinte, s így Kémeren is, mindenütt ismeretes az a hiedelemelem, mely szerint az *ördöngösnek „addig nem lehet meghalni, míg azt el nem hagyja*", vagyis a tudását át nem ruházza valakire vagy valamire[23] . Kása Ferenc egy másik mondája szerint, ha az ördöngös nem tudja senkinek sem átadni tudományát, akkor az halálával együtt megsemmisül *(„a fia nem nem ment bé hozzá vagy nígy-öt napig, míg ki nem múlt… Osztán a fiára nem hagyta, a fia tudta mán, hogy mikor a halálán, valakire kell hagyja, bezárta az ajtót, mán akkor kapkodott a levegő után minden, nem ment bé senki, a fia elvitte a kulcsot a Szkellához, s nem tudta hagyni senkire, így osztán megsemmisült*"), vagyis kiderül, hogy mégsem szükséges föltétlenül átadnia tudományát annak érdekében, hogy meghalhasson. Az ördöngös hirtelen halála (*„Úgy elragadták, úgy elment, hogy nem tudta hagyni egy családjára se*", valamint gyilkosság útján történő kimúlása) szintén megakadályozhatja őt tudása átruházásában. Ezáltal megszakad e tudás folyamatossága, s az azt birtoklók száma megcsappan. Éppen ez az egyik oka annak, hogy *„a rígi időkbe még ebbe a közsigbe körülbelül vóut vagy száz-százötven [ördöngös]…, akit el lehetett sorolni", „ezelőtt egy harminc-negyven esztendővel, akkor osztán egy tizen-húsz százaléka a közsígnek a vóut*", ma pedig egyre kevesebbet lehet említeni[24] . Az ördöngös számára a halál e tudománytól való megszabadulásának egyetlen lehetősége, hiszen, mint föntebb említettük, bármennyire is szeretne attól még életében megszabadulni, ez számára lehetetlen.

A fönti adatokból kitűnik, hogy az ördöngös tudományának átadása legtöbbször közvetlenül a halál előtt történik, néha azonban megtörténhetik jóval előbb is, folytonos tanítás által. Adatközlőnk nemegyszer hivatkozik arra, hogy ő hiedelemtudását magától az egyik ördöngöstől szerezte, aki elmesélte, hogyan tevékenykedik, sőt ajánlkozott arra is, hogy megmutatja, mi mindent tud (*„És a papó aszongya feleségemnek, aszongya, hogy akarsz látni valamit, aszongya. Ű, aszongya Vilma, mit akar, aszongya. Nízzed, aszongya, hogy hát hogy kell, aszongya a tejet el-visszahozni, aszongya, meg az egerek, aszongya, a macskákkal, aszongya, hogy-hogy játszatom, aszongya, a falon íccaka, aszongya. Csak nízz ki, nízzél ki íccaka a falon").* A mondából ugyan nem derül ki, hogy adatközlőnk számára mit jelentett ez a tudás, általa ördöngössé vált-e ő is, vagyis gyakorolhatta-e az ördöngösre jellemző tevékenységeket. Ez az adat mégis igen figyelemreméltó, hiszen megtudjuk belőle, hogy az ördöngösök nem mindig és mindenki előtt titkolják tudásukat, hanem egyfajta beavatásban is részesíthetik az arra kiválasztott személyt.

Adatközlőnk elmondásából az is kiderül, hogy egyfajta általános tudással a közösség minden tagja rendelkezik, eszmélkedése, a közösségbe való be-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

lenövése során szinte észrevétlenül magáévá tesz néhány olyan fontos ismeretet, melyet az ördöngös és más hiedelemalakok elűzéséhez, tetteinek semlegesítéséhez vagy a prevencióhoz egyaránt fölhasználhat.

A tudás e kétfajta, az öröklés és a tanulás útján történő átadásmódja között lényeges különbségek észlelhetők: ezek egyik legfontosabbika az, hogy az ördöngös élete folyamán tudományának egyes elemeit bárki előtt föltárhatja, míg közvetlenül halála előtt e tudást már csakis saját családtagjaira, rokonaira ruházhatja át: *„És ez a fia fogságban vóut, oszt ezt a, ezt a testvérinek a fiát lehozta ű hozzá eztet, hogy legyen itt ű nálok ez, ezt az Andrást. És akkor hagyta rá”*[25] .

KÖVETKEZTETÉSEK

Kása Ferenc teremtett világa különböző (de összeillő!) világdarabkák találkozásából született sajátos, rendszerszerű valóság, melyet „nem valamiféle elvont rendezettség, hanem *»értelmes«* rend jellemez. Nem a dolgok puszta tudomásulvétele, hanem válasz a dolgok, folyamatok, összefüggések miértjeire is”[26] – vonhatjuk le a következtetést, miután igyekeztünk föltárni, elemezni e világ struktúráját, részecskéinek egymásra gyakorolt hatását, azok egymást összetartó, mozgató erejét.

Az anyagból egyértelműen kitetszik, hogy az egyén világképének alakulásában kiemelt szerepe van közössége vallási értékrendjének. Ez körülhatárolja, meghatározza a kultúrájához, világához szükséges alapelemeket, melyek szervesen beépülnek gazdálkodási tevékenységébe és művelődési szférájába egyaránt. Ugyanakkor ez az értékrend termelte ki e közösség, s benne Kása hiedelemvilágának valóságát, s engedte (tudatosan vagy sem), hogy ez az általa teremtett, létrehozott, megszült valóság váljék saját „szentesített” realitásává, annak „elvi keretévé”.

Kása hiedelemvilág-építkezésében a („középkori” hierarchikus) valóság struktúráját imitálja. Egy olyan zárt világot körvonalaz, melyben minden alaknak megvan a maga meghatározott helye, kijelölt szerepköre. Viszonylag egységes szabályrendszeréhez az egyes lényeknek igazodniuk kell, s e szorításból kitörniük szinte lehetetlen, hiszen fölötteseikkel szembeni ellenszegülésük akár megsemmisülésükkel is együtt járhat. E világ összhangja zavartalan hihetőségének is a föltétele. Hiszen csak rendezett egységben képes a „természetesség” vagy a „magától értetődés” erejével hatni[27].

Ez a valóság látszólag az ördög/ördöngösök, valamint a nekik alárendelt hiedelemszereplők (tüzes vas, hosszú lámpák, kisasszonyok, macskák, kutyák stb.) világa, ám általuk az az egyén üzen számunkra, aki éppen azáltal élteti, hogy mintegy kivetíti magából e valóságot, valamint annak törvényeit, normarendszerét. Az az ember, akinek létbevetettségében szüksége van a gonosz érzékelhetővé tételére, de ugyanakkor antropomorfizálására, emberiesítésére is, hogy ezáltal megtanuljon nemcsak védekezni, küzdeni ellene,

hanem megtanulja a maga számára mintegy meg is semmisíteni azt. Kása emberiesített ördöngösalakjai magukban hordozzák tragikus sorsukat, Istentől való elhagyatottság-élményüket, ezáltal részvétet, szánalmat keltve a velük kapcsolatban állókban. Kása szerint napjainkban az ördöngösök száma egyre csökkenő tendenciát mutat, de nem annyira, hogy a folyamatosság megszűnése bekövetkezzék.

Kása világának tanulmányozása nyomán döbbenünk rá arra, hogy ez egy egységes rendszerszerű valóság, amelyet a kutató ahhoz, hogy minél pontosabban analizálhassa, darabokra tör, szinte erőszakosan szétválasztva azokat, mintegy mikroszkóp alatt boncolgatva az egymáshoz tartozó elemeket, jelenségeket. Eközben azonban elvész az anyag életszerűsége éppen a kutató racionális megközelítése nyomán. Adatközlőnk (adatközlőink) viszont, benne élve e valóságban, a legtermészetesebb, meggyőző (és meggyőzni akaró) hangon beszél(nek) róla, azaz életé(ük)ről, annak törvényeiről, s az adatközlő(k)nek abban elfoglalt, számá(uk)ra jelentős helyé(ük)ről. Így történhetik az meg, hogy miközben igyekszünk egyre mélyebben bekerülni e valóságba, föltárni annak lényegi összefüggéseit, szükségszerűen rá kell jönnünk arra, hogy éppen e próbálkozások által kerülünk egyre messzebb e világ valóságától (s adatközlőink szerint a Valóságtól!), mintegy kihullva, „meztelenül borzongva” annak partján.

Az ördögök és ördöngösök hierarchiája Kása hiedelemvilágában

I. ÖRDÖG					
II. ÖRDÖNGÖSÖK (1) *nagy erővel bírók* (főmesterek)					
petriek		kémeriek			
		Gergely András	Kovács Zoli	Vad Miska apósa	Marton András
III. ÖRDÖNGÖSÖK (2) *kisebb erővel bírók*					
Kis Ilonka	Gubás András	Tógyerás felesége	Ovidnak az anyja	Zima Erzsi	Kalári Zsuzsi
milicista		román pap			jehovák a hívő ember
IV. SZOLGÁLÓIK					
tüzes vas					
	kisasszonyok				
			hosszú rámpák		
					macskák, egerek, kutyák, kígyók, baglyok

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

SZÖVEGTÁR

Kása Ferenc (sz. 1933, Kémer) hiedelemtörténetei

1. Egy tehenet /vettem/ Kárásztelken. És a tehínbe vót…, abba az időbe, amikor én megvettem. És az ember utána jött, mert megbánta, hogy a tehenet én akkor megvettem tülle, mert aszonta, olcsó. És… nem adtam vissza neki a tehenet. Én…, én kifizettem, és el is hosztam. Az ember, mielőtt elment, elvitte belőle. Úgy nyóc-tíz nap után elvitte a tejet belőle. Nem vót benne egy csöpp tej sem, csak tiszta vír és genny, jött ki a tőgyiből. És van itt Kémeren egy ember, aki egy öö… kettő is van, ez egyszer Gergely András és Kovács Zoli. És elmentem az egyikhez, hogy hát valamit próbáljanak véle, mert a nagyon szíp tehenem elpusztul, mert tiszta vír jön a tőgyiből, úgy el van rontva. S akkor lejött, és akkor mikor bement az ólba, be is jött a házba, az leborult a jászol elibe, és így, amikor bementem utána, imádkozott a jászolgerendáná. De bé se jött, imádkozott a jászolgerendáná. Én kértem tülle, mikor odamentem, András, há mondom, hát te, mondom, ha már ehhez értesz, hogy imádkozol te az istenhez, én kértem tülle, ha te ehhez értesz… Nekünk is van istenünk, így mondta nekem. Tudja a feleségem is. Nekünk is van istenünk. Na aszongya nekem, Feri, aszongya, hallgass ide: keríts egy lúpatkót meg három cikk fokhagymát és egy söprűnyelet. A három fű fokhagymát tedd nájlonpungába, aszongya nekem, és a patkót add ide nekem, és aszongya, a söprűnyelet. Te meg eriggy kifelé az ólbúl. Én kimentem az ólbúl, ű ezeket a jászol… a mifélé alá tette, a küszöb alá, az ól ajtó küszöbje alá tette a söprűnyelet, minden… oda tette. És a tehenet addig ütötte-verte, és a tehén meg se mozdult, meg se mozdult a tehén. Egyszer egy… egy jó másfél óra múlva jött, megmondom mán névrűl is, de úgy sem ismeritek, ki vót az, egy kárászteleki ember, egy más, aki elvitte a tejet, akitűl vettem a tehenet, és az vissza is hoszta a tejet. Aszonta, hagyjatok, drága, békím, ne üssetek, aszongya, mert meghalok, aszongya. De az tiszta vír vót… olyan tiszta, tiszta kík vót minden, mert ű elevenen élt éppen így, mint mik, mint mik. Mint ahogy mondják, hogy hát a a pokolba is íg, hát ű is úgy ígett, így ílve, úgy ígett, úgy-úgy az ütéstűl, úgy ki vót verve má az ember. És a tehénbe visszajött a tej. És a papó aszongya a feleségemnek, aszongya, hogy akarsz látni valamit, aszongya. Ű, aszongya, Vilma, mit akar, aszongya. Nízzed, aszongya, hogy hát hogy kell, aszongya, a tejet el… visszahozni, aszongya, meg az egerek/et/, aszongya, a macskákkal, aszongya, hogy-hogy játszatom, aszongya, a falon íccaka, aszongya. Csak nízz ki, nízzél ki íccaka a falon. De mán tíz-tizenegy óra körül vót. Aszongya a feleségem, jaj, András bátyám drága, aszongya, nehogy, aszongya… mert hogy szívbajos vagyok, aszongya, azonnal meghasad a szívem, aszongya. Nehogy, aszongya, valamit csináljon, mert úgy fílek tülle, aszongya. Mert olyan szpiritusza vót, hogy vót egér, mondta, íccaka az egér mászik rajta, akkor a macskák ugrálnak, és ezeken keresztül. Ű például a tejet nem ű viszi el, hanem annak van

olyan szellemje, egér, olyan szellem íccaka is. … Nem kell csak egy szalmaszálat fölvegyen vagy… így elmagyarázta nekem. Hogy aszongya, nem kell csak a tehenet megsimogassam, vagy nem kell csak a vakarórúl vegyek le egy pár szál szőrt, a keférűl meg a vakarórúl, nekem ennyi kell csak, aszongya. Te mehetsz, ahová akarsz, egy kis máléliszttel összedörzsölöm, aszongya, mehetsz,ahová akarsz, aszongya. Egy patkót, azírt kírte, hogy a lúval, lúval jöjjön, jött utána a tehénnek. Lúháton jött, mikor el akarta vinni a tehenemet. Lúval jött, lúháton, így mondva, jött utána, hogy vigye el a tehenemet, mert ócsolotta, abba az időbe, ócsolotta a tehenemet. Mondom, ennyit kírtil, ki is fizettem, el is hosztam. Na osztán, ű osztán jóu nyóc-tíz nap múlva elvitte a tejet belőle, nem vót benne tej. Csak ípp a víre, mi vót a tehénbe. Hát ez az ember osztán, a Gergely András, ez osztán vissza is hoszta a tejet. Az acsolta /?/ meg, aki el van zárva most, az az András. Tudsz te rúla, ennek a… Gergely András, aki Fazekasni van, az a fiú, na, annak az apja, annak az apja, aki Fazekasni dolgozik, azok az árva fiúk, meghalt az anyja is, meghalt, szombatista lett az az asszony utoljára, megkeresztelkedett. A fiuk meghalt, szóval az apja megszúrta azt az embert. Nagybátyja vóut.

2. Aztat meg mindig annyira bántotta, a Szkellánál dógozott, a finomítónál. Oszt hát olyan meleg vóut, hogy gyúlt meg mindenki, ű meg úgy fútta a szelet, de nem tudott dógozni, mert mindenütt esett le, annyira fútta a szél. Az ágyba, mikor ott feküdt, mindig így járt/ak/ a háznak az ágyai, mindig mozgott az ágy véle, mindig mozgott. Osztán ű tudta, hogy ki az. Elment szípen hozzá, aszongya, bátyám, hagyjon maga nekem békímet, mert nízze, nem tudok, aszongya, nyugodtan lenni. Haza kellett jöjjek, aszongya, a Szkellától is, aszongya, a finomítótúl, nem tudok dógozni, aszongya, hagyjon békím, mert fullok, ahová állok. Olyan meleg van, mindenki csak kacag, nevet engemet, hagyjon békímet. Az ember csak nem tért tülle, csak mindig piszkálta az unokaöccsit, osztán a fiú meg belévágta a késit, azonnal szörnyethalt, szíven vágta. Kapott is tizenöt évet. Még csak nyolc év telt le neki, tizenöt évet kapott. Az ember meghalt. Úgyhogy nem tudta oszt hagyni senkire a piritusságát.

3. Jaj, a legrosszabb. Még menni se tud. Ez, akit most soroltunk itt, hogy megszúrt, aki meghalt, most mondta az asszony, hogy hát meg-megszúrták, osztán el is van zárva, az a Gergely András. Az a, az azért szúrta meg, az a testvírinek a fia vóut. Vóut annak egy leánytestvíre, él még most is, annak van két fia. Osztán… olyan erősek, mint egy traktor, emberek, unokája van. Osztán hát nem tudott dolgozni, mint a töszlégy /?/, a Szkellába. Annyira fútta a szél, hogy esett le az állásról, nem bírt, akármilyen jóu idő vóut, ű nem bírta dolgozni, annyira fútta a szél. Este, mikor lefeküdt, így járt az ágy egísz íjjel, úgy mozgott az ágy, egísz íjjel. Ű tudta, hogy űtet a nagybátyja rontja, ű tudta. Neki mindig mondta, András bátyám, hagyjon békimet ne-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

kem, mert hogy hozzátegyem eztet is mán, hogy így annál indult innét a baj ezeknil, hogy hát ez a lányát szerette, aki megszúrta, Andrást. Ennek a Mártát, aki itt lakik, Márta, ismered te, ennek a nagybátyját, na, aztat szúrták meg, a testvíre, ennek az apjának a testvíre, Mártának az apja, van egy fia is, Feri, a Gubás-fiúk, ott fent laknak azok. Az vóut a baj, hogyhát az ángyával jóuba vóut. Osztán az ura meg észrevette, hogyhát a feleségemmel jóuba vóut, osztán nem mertek kimenni, hogy üsse agyon, oszt verekedjen, mert nem érdemes vóut. Inkább szellemmel bántotta. Úgy fútt a szél, hogyhát más hajlott, mind dolgozott, meg mint most is, meg minden, semmi baja nem vóut…. Muszájt félbehagyja a munkát, mert nem bírta a széltől, me esett le, esett le, nem tudott dolgozni. Mikor hazament este, akkor így nem tudott menni, az ágy egísz íjjel mindig úgy mozgott, hogy nem bírt. Akkor általment oda űnállok, osztán András nem vóut otthon, mikor odament. Ittas vóut a fiatalember, hazament, aszongya, na, aszongya, hallja, jöttem a feleségihez. Nem baj, csak oszt mán ippen menjél el mán haza, aszongya neki, hagyjál békínket nekünk, aszongya. Arra az ember ű szípen lefeküdt, hogy ű fekszik le… Ittas vóut a fiatalember, még ű szépen lefeküdt. Egy olyan súrolókéssel úgy eltanálta, hát egyingesen vóut, abba a percbe szörnyethalt, abba a helybe. És a vóut az isteni szerencse, hogy ez úgy eltanálta, hogy kikapta a kést, hogy nem halt… nem halt íppen azonnal meg, hogy rá tudja hagyni az ördöngösséget. Mer hogyha akkor, akkor rá tudta volna hagyni, hogyha ha mondjuk azonnal szörnyethalt volna, mihelyt belevágta. De még élt egy-egy percig, tíz percig még, mikor még szíven szúrta, me a disznó sem döglik meg azonnal, mikor szíven szúrják. Hogyha azonnal meghalt volna és azonnal, akkor űrámaradt volna az ördöngösség, a fiatalemberre. Senkire nem tudott maradni, osztán elvitte magával, elvitte osztán magával. Ez legerősebb vóut Kémeren, még ez a Kovács Zoli, aki ott lakik Orbán Pistáék mellett, az a János-lányokkal lakik, az a leány, Kovács Zoliék mellett lakik az, Lukács Irma van ott köztük. Vékony, vékony ember, olyan vékony, mint cérna, olyan vékony ember.

4. /…/ Vannak itt vagy tizennígyen, akik eztet értik, a tejet. Például az olyanok, akik értenek ehhez, ez… ez, hogy mondjam, ez úgy… úgy át tudja örökölni szülő szülőtűl, gyerek gyerekrűl, át tudja örökölni eztet, el tudja a háztúl, el tudja hozni. Nem kell csak… mikor halálán van vagy valami, akkor csak megfogjon egy valamit, osztán akkor mán abba a percbe rámaradt, abba a pillanatba rámaradt. Például ennek a… ahol tik vótatok most, annak az ura meg ez az ember, akit megöltek, azok egy testvírek vótak. Bálint bátyád, Kalári néninek az ura. Ez is, Gubás Bálint, ez meg Gubás András vóut. Érted most, hogy mondom? Na. Osztán hát ennek az apja, ennek a Bálint bátyádnak, ahol most vótatok… Az ember nem vót ott, ugyi? Na, csak ennek a Bálint bátyádnak az apja, az óriási nagy ördöngös, ördög, ördöngös vóut, ilyen kuricsiás vóut. És ez a fia fogságba vóut, oszt ezt a… ezt a testvérinek a fiát lehoszta űhozzá, eztet, hogy legyen itt űnállok ez, ezt az Andrást. És akkor

hagyta rá. Nem akarta a fiára hagyni, erre, ráhagyta erre, erre a kisebbik fiára, ráhagyta erre az Andrásra. Mikor halálán vóut. Lehívatta ide, ide, szóval odahívatta, ahun… Nem akarta hagyni arra, a Kalári néni urára, hanem erre hagyta rá, mert az a fogságba vóut. És nem lehet meghalni, addig nem lehet meghalni, míg ezt el nem hagyja. Arra hagyta rá, akit most megöltek.

5. És akkor vóut még újra egy…, ahogy biztosan teisis tudod, a te gyülekezetetekbe járt, Zima Erzsi, annyira mán bántotta az ördög, hogy mán muszáj vóut megtérjen. Csak az nem téjjel vóut, az nem nem a tejet bántotta, hanem az embereket. Így… ilyen, ilyen bosszúálló vóut, ilyen ördöngös. Hanem az osztán hosszú fátyolruhába vóut az. Hát én engem is meg akart… megmondja a feleségem, engem is meg akart. Én osztán fölvettem a baltát, aszontam, ha nekem valami bajom lesz, én egyszerűen agyonütöm, oszt azután legyen, ami lesz, aszontam neki. Zima Erzsi.

6. És mikor meghalt, hal, hal… a fia nem ment bé hozzá vagy nígy-öt napig, míg ki nem múlt. A Szkillához járt, ismered Palit. Bé nem ment a fia, mert egy fia vóut csak neki. Nem vóut az fírjhez menve soha, csak úgy lett neki a. Osztán a fiára nem hagyta, a fia tudta mán, hogy mikor a halálán /van, akkor/… valakire kell hagyja /a tudományát /, bezárta az ajtót, mán akkor kapkodott a levegő után, minden, nem ment bé senki, a fia elvitte a kulcsot a Szkellához, s nem tudta hagyni senkire, így osztán megsemmisült. Másképpen el se tudta vóna adni azt a házat, ott, ahol most laknak azok a.. a… kicsoda, Gergely Bözsinek a fia ott né, ismered biztos azt a fiút, Szíplakról hoszta azt a leányt ide. No, azok osztán megmertík, osztán előre megmondták. És ű, mikor meghalt, az az Erzsi néni, mikor meghalt, bebizonyítja az egész közsíggel, rá egy hétig mindig hazajárt, és ott hált a tüze… a szék alatt. Rá egy hétig hazajött, a fia feküdt az ágyba, az ott vóut az ágy, a… a… szék alatt. Minden íjjel hazajárt, otthun hált, otthun hált az. Akkor oszt a fia… testébe van és leghatalmasabb. Mert van űnekik is királyuk, van nekik is egy pap, egy nagy erős, ami legerősebb. Na az osztán elment hozzá, elsorolta az illető, hogy hogy vóut, mint vóut, hogy mindig jár haza, akkor osztán elkerült, többet nem jött haza sohase. Az többet osztán haza nem jött. Halott vóut, járt haza…. Az egész utca tudja mind, olyan ember nincs, aki ne tudja.

7. Hanem tud rontani például hogyha… így mán, van amikor, én… mondjuk a halálán vagynak ezek az ördöngösök, osztán na, mostmán vagy bézárják az ajtót, hogy oszt ne menjen (be) senki, oszt akkor két-három napig ott hagyják bent, hogy haljon meg magától. Vagy hogyha… hogyha nem kell, csak egy söprűt, mondjuk odaadjak egy söprűt, vagy megfordítja, mán akkor rámmarad, akkor meghal abba a percbe. De addig nem tud meghalni, csak nagy kínnal, földön, rúgdos, kínoz, addig, míg kimúlik. Me csak úgy tudja, hogyha egy… söprűt a kezibe, vagy elkér egy pohár vizet, mán akkor

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

terád marad. Mán az ilyen erős ördöngösök. Annak családja, osztán tudja, hogy hát igen, az én szülőm ilyen. Például éppen az én szomszédomba vóut egy öregasszony, mikor két-három napig is a… az utcáról, így az ablakba néztek bé, két-három napig is, nem mentek bé se a házba, hogy… hogy… így kérje, ne is szóljanak hozzá se. A földrűl, leesett, visszamászott, leesett, visszamászott, így meghalt. De nem mertek bémenni, mert akkor vagy kért vizet, vagy nem kellett hogy csak meghajítsa, vagy valami, megdobja, s akkor oszt annál maradt rá rögtön. Itt Kémeren, ez a szomszédom, itt lakott ni. Úgyhogy ez… ez az ördög, ez nagyon-nagyon uralkodott, uralkodik még ugyan most is, de mán azért most mán, mán mennek ezek a régi öregek kifelé, régi öregek. Jöttek ezek az új főnökök, generáció, ezek nem fogták úgy át, nem nem vették úgy át.

8. Ű például… vóut itt egy leány, ott lakott, ahun most lakik, ahun most lakik Ilka, te tudod, hol lakik Ilka, Szilágy Ilka… felül. Na ott, ahun Ilka lakik, még azon felül, ott vóut két leány, Kovács Piri, ahun az öreg szombatista Kovácsné lakik, na annak a lánya, Piri… Gyuszinak az anyja, akkori lányok vótak, mikor legények, egykorúak vagyunk, fiatalabb, mint én. Hát vóut… fiúk, akik szerették, mert szíp két leány vóut, csak szegíny vóut, szíp két leány vóut, csak szegíny vóut. Hát izé, na, udvaroltak neki satöbbi, minden, de csak nem vették el, hogy szegíny vóut, mert a fiúk nagygazdák vóutak. És útját állotta az, Zima Erzsi, mert unokatestvírek vóutak. Útját állottak neki, és vagy tízen-tizenketten nem tudtuk általvinni, hogy haza tudjuk vinni. Na, hiába fogtuk, nem tudtuk általvinni akkor se. Akkor még ílt az anyja, persze, fiatalasszony vóut az anyja. Zima Erzsi ílt, Palinak mondom mán az anyját. Még akkor ílt. Osztán hogy látták, hogy a leánnyal csúfolkodik a nagygazdafiú…, osztán van egy nagy híd, Kasza Józsiéknál, ahun megyünk a piacra, nagy híd. Nem tudtuk általvinni, pedig mán akkor… fiúk vóutunk. Akármit csináltunk, nem tudtuk általvinni a fiút, hogy menjen haza. Nem tudott átmenni a hídon, mert rámentek kutya, lú, minden tartotta, rúgta. Kutya, lú, minden mászott… rúgta. Mikor ment… esett hanyatt. Fogtuk meg, esett hanyatt. Mán minket nem tudott bántani, minket nem bántott. De… mi vittük a fiút, mint egy halottat. De átvittük. De minket mán nem tudott bántani, nekünk mán nem vóut kötelékünk véle. Íccaka, tizenegy óra körül vóut, tizenegy, fél tizenkettő, e körül vóut. Mert kilenc óra után van foglalkozása, kilenc óra után csak. Kilenc óra után, akkor osztán az dógozik egész reggel négyig, addig van neki… reggel négy óráig.

9. …A semmi, a tejet elvitte, az még nem olyan nagy ördöngösség…, hanem azok… azok, amelyik az embert bántja, aki mint szegény Bróda Jóska… Nem vette el azt a leányt, akinek az udvarlója vóut, aztán hát nyóucan-tízen nem tudták átalvinni a hídon, nem tudták átvinni. Akárhogyan, nem tudták megfogni, hogy átvigyék a hídon, annyira bántotta az ördög. Ló rúgta, ütötték, rúgta, nem tudták, fölvették, erősebb emberek, mint én, fiúk, nem em-

berek, fiúk, nem tudták átalvinni, akkor se. Annyira, annyira rúgta a lú, annyira verte őket, nem tudta átvinni, olyan ereje van neki.

10. De, úgyhogy hát nagyon sok…, még most is nagyon sok van a faluba is, de a rígi időkbe még ebbe a közsigbe körülbelül vóut vagy száz-százötven, ebbe a két nagy közsígbe, vóut száz-százötven, akit el lehetett sorolni, akit el lehetne sorolni. Még olyanok, akik mán, ne haragudjál, így mondom, mer mán…mán neked rokonságba vón, vón azok. Ezek a… Vad Miska, aki a gyülekezetetekbe jár, na, Vad Miskának a nagyapja. A legerősebb vóut az egész… el is verték. Kérdezd meg, ha hazamész, apádtúl, hogy hazudok, és nem leltük meg. Apád két évvel idősebb, mint én csak. Elvitték a leventéket meg iskolásokat, a leventéket, hogy keressük az erdőbe. De akkor vóutak iskolások három-nígyszázan itt Kémeren, mert nem vóut így elvándorolva a gyerekik, mint most. És nem leltük meg sehun sem, se csizmáját, se semmit, úgy… úgy elragadta az ördög. Annak olyan egy kutya ereje vóut, hogy annál… annál erősebb nem tudott lenni a föld kereksígín, mint az. Azt úgy elragadta az ördög, pontosan, mint Illést. Azt pont úgy elragadta az ördög, mint Illést. Annak olyan erős hatalma vóut. Szőrös Bálint bátyádat, azt is ismered, annak is elvitték a tejet. És elment két-három emberhez az apja Bálintnak, és egy se tudta visszahozni. Ez kint vóut /az/ erdőn, kint az erdőn laktak Miskáék rígen, meg Csóka Irmáék, mind kinn laktak az erdei iskolánál. És kiment hozzá. Akkor még vóut daróc. A földig érő vóut, olyan, mint a pokróc. Csak vóut olyan rojtok rajta, mint a… keszkenőkön. A daróc, az vóut, akkor nem vóut nagykabát, mint most, abba az időbe, akkor darócok vóutak. Ez 37–38-ba vóut, 39-be. Hát, mikor odament Ferenc bátyám az öreghez, na, aszongya, Lajos bátyám, vón egy kis panaszom magához. Tudom, aszongya, mír jöttél, láttam, mikor indultál ki, s az ágyba feküdt az öreg, feküdt az ágyba. Tudom, aszongya, mír jöttél ki, s aszongya, eridjél haza, aszongya, mire én, aszongya, mire te hazamész, ott leszek én. És Ferenc bátyám, ű akkor lehetett úgy 38-40 éves, ű jött mindenütt hazafelé, az úton, sehun nem látta az öreget. Mikor az ű ólajtóba ért, mán az ólajtóba mán nyitta ki az öreg az ajtót, a nagy daróccal. Az egy olyan, mint pokrócköpeny, vagy egy egy dublé pokróc, csak rojtosok vóutak, az vóut a daróc. Akkor nem mondott a semmit Ferenc bátyámnak, bément az ólba. Megfogta a tehénnek a hátát, megszorította. Ej, te büdös, te… aszongya neki, ütötte így a hátára a tehénnek, így, de a tehén állott. Oszt itt szembe, kicsodával szembe, akkor mán hogy mondjam neked, Tulkosné… hátul. Rántónénak hítták, nagy magos…. Osztán, hát Rántóné, kérdezd meg az apádtól, habár ezeket mind el tudja sorolni, hogy így vóut….szaladt által, írted, mert őtet ütötték, Szabó Józsi bátyám, az öreg. Ilyen kicsi kis ember vóut csak, ennyi kicsi kis ember vóut, ni. Megfogták, ez azt jelenti, hogy a haját fogta neki… szőröstűl, hajastúl. Ütötte, aszongya, Ferenc, aszongya, nem is… a malomba, aszongya. Nem, aszongya Ferenc bátyám, de Ferenc azért nem gondolta, mert jóu vóutak űk véle így, csak nem, valami nem tetszett az öregasszony-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

nak. Na, aszongya, mondtam neki magyarul, hát miért nem verted meg, ide jött e helybe, aszongya. Híjj /éles, visító hanggal/, aszongya, Ferenc bátyám, miért nem mondta maga nekem, aszongya, hát aszongya, de mán külöl ment az utcán, ott nem mehetett neki. Az utcán nem szabad neki menni, csak a saját udvarán. Ha valakinek bosszút akar állani, vagy valami… mán nincs olyan törvény, elválasztja űt a kapunk, mint ott kinn az utcán. És meg akkor osztán vissza is ment a tej is, megkapták. Oly… olyan erős tudományuk vóut, ez az ember nagyon sokáig vitte a terepet. A… az apja vóut az, hogy hívják Miskának az anyját, Vad Miskának meg Vad Sanyinak… a gyülekezetbe járt tihozzátok az öregasszony. Ott kinn lakik az a… /falu/ vígin, ott egymagába, a házba. Na, annak az apja vóut.

11. Meg legutoljára meghalt a testvíre idegenbe, itt temették el Kémeren a hívők. Annak is a gyereke vóut. És mán a gyerekeire nem hagyta, úgy elragadta. Úgy elragadták, úgy elment, hogy nem tudta hagyni egy családjára[28] se. Vóut neki egy fia, a Szabó Laci bátyádnak az apja, meg két asszony vóut, a gyereke annak. Mán ezekre nem tudta hagyni egyre se, nem akarta, és olyan erős vóut, hogy hát el-elragadta, sehun meg nem lelték, köröztették az egész országon. Úgy elragadtatott, fel-felment, érted, úgy pokrócostúl, mindenestül, felrepült, felrepült. Na, mentek osztán, érted, osztán még újra csak a…. puhatolták űk, mert tudják az ilyen mesterek, ezek, akik az ördöghöz értenek, hogy mégis ki erősebb, azok tudják. És elmentek, és megmondta az egyik, aszongya, hiába keresik, mert… fogják keresni. Apád is jól megmondja, úgy, ahogy én megmondom. Jártunk keresni az erdőbe, de elveszett. Osztán nem leltük sehun semmi darabját, semmi részét. Aszonták, mikor nagyon sokat keresték, mondták még, el kellett menni, ott van még, még most is van egy, egy, de mán a többi meghalt…. Ne keressék, drága, mert az elragadtott, elment. Az elment, annak semmi…, ne is keressék többet. Sose lett meg semmi, semmije, semmije, oszt nem tudta hagyni senkire. Olyan nagy ördögös mesterségek vóutak.

12. Azt a leányt… az apjának, ha akarta, ha nem, hozzá kellett menjen. Az a hajából levágott egy tincset, levágott. Az, amelyik itt van, ez az én szomszédom, Jutka, Anikó vagy Jutka, aki… lakik, na. Hát ide jött egy román fiú. A legalábbvaló az összes Romániában, még a cigányoknál is alábbvaló, te ismered Palit? Na, egy olyan egy alávaló román, nem hogy még hogy román, nem számít, gusztustalan. Én se vagyok szíp, de én mán 66 éves vagyok, na. És ű annyira megrontotta, még a titkár lányát is, na, mind a két fiú. Egy családban vóut két fiú. Azoknak még van egy testvérek, Brassóba lakik egy lánytesvérek, az rontotta meg ezeket. Így ahogy beszélgetek, kedves, nem akarok, így ahogy beszélgetek, ű észre se vette, csak innen le, így ni, egy kis darabot, ahogy ölellek /odanyúl a hajamhoz, és mutatja, hogy hogyan/, a lányokat szokták… én mán öregember vagyok, na, ű nem vette észre se, nem vette észre se. S utoljára futottak utána. Ez íccaka szaladt fel a román-

ságra, úgy elbolondította a leányt. Elvitte a kuruzsló asszonhoz a nénjét, az amelyik kuruzsolta, érted, oszt neki csak ennyi kellett, érted, oszt akkor a többit mán spirituszolta. Ígetnek gyertyát, ígetnek, érted azok, érted, vetik a keresztet, mennek a paphoz, a román paphoz, érted, osztán ezek egy…, ezeknek ez a babonaságuk, ezek ezt csinálják. A titkárnak a lányát is, ez is, eztet az én szomszédomat is, egy családból kettő. Osztán mindegyiket elelrontották evvel. Hát ennek az apja utána ment, Újvárosi Gyula bátyád, az egy olyan erős ember, hogy a faluba nincs olyan, megfogták a leányt, visszahozták, de még jegybe se vóut az, csak úgy elment magába. Nem szökött el, hogy elszökjön a fiúval, mert a fiú otthon vóut, csak oda felment hozzá, mán annyira el vóut…. Osztán visszahozták, akkor lefeküdt… megyen ki bajára…. Csak visszament reggelre, csak visszament a fiúhoz. És csak együtt vannak most is. Itt laknak azóta. Úgyhogy olyan ördögi dolgok vannak még most is, hogy úgy el tudják rontani, hogy bele tud halni.

13. Hát azokat, azokat a… azokat a kisasszonyokat ezek vettetik, ezek csinálják az ilyeneket, hogy kopognak, úgy mennek, érted, úgy tapotnak az ember hátán a…a hosszú sarkú cipőjek. Ezek az ilyen ördöngösök csinálják aztot, érted, a kisasszonyokat…. Az egereket, aki a tejet viszi, aki meg embereket bánt, az lovat, kisasszont meg ilyeneket, ilyeneket, az meg Zima Erzsi néni, Palinak az anyja.

14. Azok a kisasszonok egy-kettőre így…, így… /mutatja/ rámennek így az emberre, egyik rugdossa, a másik tapotja, mán-mán azokbúl csinál… állítják ki jobban, hogyha valamelyik ilyen csúfot űz belőle, de nem veszi el. Ez úgy megyen, ez a kisasszoni dolog. Például vannak ugyi fiúk, hogy na, elvesznek, ígirnek satöbbi, elbánik véle, miféle, oszt nem veszi el. Osztán akkor az meg, érted, megsarkantyúzzák, megrugdossák, érted, azok a kisasszonyok, érted, azok húzzák, cibálják, úgy, érted, mint a kutyák. Pontosan itt a harmadik-negyedik házba lakott egy, Kerek Bandi bátyád. Szegín szinte bele is halt, szinte belé is halt. Ű látta, így állottak. Aranfoggal vóutak, mind, aranfoggal, aszongya, hosszú fekete ruhába, oszt egyik orrba, másik szájba rúgta, másik ágyékon tapodta, mert egy leányt… elbánt vele, oszt nem vette el. Ígérte, hogy elveszi, és nem vette el a leányt, cserbe maradt. És akkor a leány nem vóut mit csináljon, mert akkor nem úgy vóut, mint most, hogy na megyek a doktorhoz, meg nem tudom, mi. Osztán ez megfogadta ezeket a másik fajta asszonyokat, akik vóutak itt. Há vóut egy, aki itt lakott egy a… pontoson, ahun a Puleszter (?) vóut, Ádám lakik ott abba a házba. Ott, abba pontoson, hun Ádám lakik, abba a házba. Ott is vóut egy /ördöngös/, az is nagyon hatalmas erős vóut. Az az asszonyokkal foglalkozott. Mán így a cipősökkel, úgy mondják itt. Ezekkel a kisasszonyokkal, cipősők, úgy mondták, hogy a cipősökkel foglalkozott. Az mán, na, ha valaki elment véle hozzá, hogy valamelyik elment, hogy nézze, ez a fiú így és így csinált vélem, s cserbenhagyott, az elbánt véle. Azok oszt addig tapották, rúgdosták, hogy vagy

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

beléhalt, vagy vissza kellett menjen, vagy belé halt. És el is vette az, aki szomszéd, az, aki cserbenhagyott leányt, akart hagyni. Visszament hozzá, el is vette, vele is lakik, mán van három-nígy unokájik. Íccaka, ennek nincs nappal hatása, annak nincs hatása, csak íccaka van, ennek csak íccaka van. Kilenc óra után, mondom, nígy, három-nígy óráig, de legjobban az útkeresztezéseknél van, a leg-legerősebb ott, az útkeresztezések/nél/. Tudod, mi az, kicsi, így az útág… ágazásoknál, ott legerősebbek.

15. A galuskát, igen. A fia, mikor menni akart reggel… vagy húsz kilométerre dolgozott. S oszt aszonta az anyjának, anyám, itt az autó, egy óra múlva legyen kísz az ennivaló, mert megyünk Cserpatakra oda, vissza dolgozni, mert ott is dolgozott. Kőműves vóut. Osztán aszongya, nem lett kíszen, mire az autó odaérkezett, a nagy autó. Elmentek vagy húsz-harmincan. A fiú meg otthagyta. Mán elment az autóval, inkább nem eszik. Még oda se értek, mán az anyja ott vóut a galuskával. Az egész Kémer megmondja. Még az autóval meg se érkeztek, oda a munkahelyré, mert vóut dormitorjuk, mint dormitor. Mán az anyja ott vóut a galuskával, mán ki vóut tíve az asztalra….

16. Osztán itt bent a házba nem bánt így, mondjuk, ha íg a villany, reggelig is lehetek itt, így… akkor nem tudja bántani, íccaka, így nem tudja bántani. De hanem mikor lefekszik, vagy este kimegyen, akkor azon a percben. Este vagy íccaka. És azoknak nem lehet, hogy most lefekszek este, osztán akkor reggelig alszok. Azoknak nem lehet. Hanem azoknak ki kell menni, öthat kilométerre, tizenötön-húszan, űk együtt kell harcoljanak szellemileg. Nem így, mint mik hárman vagy nígyen verekedünk, vagy nem tudom mi. Azok, mint a macskák vagy a kutyák, kint a mezőn, hogy mennek egyik a másikra, melyik erősebb. Amelyik gyengébb, az olyan kík másnap is, fel van dagadva, úgy elveri egyik a másikat. Az ördög, mint az… nem alszik, hanem mind muszáj menjen, annak mindig kell tombolni, mindig kell, mindig, mindig kell járjon. Az, az úgy is van, de most is valóságába is úgy van. Az mindig megy, íccaka is. Ez az András, aki elvitte a tejet, szóval visszahoszta a tejet ide, ű saját maga mondta, hogy hát kinn a Szénás patakánál, Csonkás felé ott ülnek a lecsméríek, kémeriek, ott ezek, akik, izé… ott van nekik mindig. Nízd meg, aszongya, hogy nízek ki, összekarmolva, olyan kík, fel vóut dagadva a kípe így, mert… meg a Tógyerás felesége. Vannak most is vagy tizennígyen Kémeren ilyenek, akik most is. Menni kell nekik, muszáj menjenek, osztán. Nem… szellemmel, egerével, másik lúval, másik kutyával, másik macskával, oszt esszeengedi a macskát az egérrel, az egér ráugrik a macskára, a macska elkapja, oszt amelyik győz. Osztán amelyik gyengébb, az kíknek marad másnapra is, tiszta kík. Csonkás-erdőnél, itt Lecsmér felé, ott van nekik ez a találkozóhely. Ezek osztán ott foglalkoznak evvel, nekik ezen a Szilvás patakán, ott van… ott egy olyan nagy völgy. De hányszor lehet látni íccaka is, akik jártak a Szkellához, hogy egy ingben, gatyában úgy el-

ment télvíz idején, hogy ezek… nem bántott senkit, csak ű ment az ű dolgára, ment az ű útján. Nem bántott senkit.

17. És vagynak most is olyan sokan, ezek az öregebbek kivált, akik mán rígebben folytatták, hogy sokan megtértek, a gyülekezetbe járnak. Például itt van Márton Pali bátyádnak is az apja, András bátyád. A tejjel, nagy mírtíkben…. Látod, még most is, a menése is se jól van… Még a menése, még most is. Mikor megindul, érted, a gyülekezetbe menni, egyet megyen a gyülekezetbe, akkor megáll, visszaníz, akkor megint visszafordul, de a annyira bánt, kíszteti az ördög, hogy ne menjen. De azírt csak fíl, szeretne megszabadulni tüle. Nem tud megszabadulni most se, nem tud. Az, az, az egy elsőosztályú mester vóut.

18. Vannak itt még mai napig is tüzes vas…, tüzes vasak. Vannak ezek, amikor például akkor van, amikor ezek a tüzes vasak, amikor mikor mán, az mán nagyon erős ördög, az mán, nem, nem is vóut, csak az az egy Szabó Józsi bátyja, aki ehhez ért… Ez mán akkor mán azt jelenti, hogy annak olyan bosszúállást csinált, hogy akkor az mán meg is halt. Szellemileg úgy ígette, mint ahogy mondják, úgy íg, íg, el-elígette, érted. Akármerre mentél, nem tudtál menni ettől a tűztől. Úgy itt ígett az udvaron, egyszer, belé kellett menni, ha akartál, ha nem. Ha akartál, ha nem, menni kellett belé… a tűz.

19. Ahogy vóutak azok a hosszú, hosszú rámpák, úgy mondják, hogy rámpák…. Hogy hát, amikor…mikor menekültél volna tüle, nem tudtál semerre se menni, érted, mindig ott vóut, érted a mejjeden, hátadon, nyakadon, hiába csapkodsz jobbra-balra, hiába mentél a vízbe, akkor se ért semmit. De ez mán olyan állapotban vóut akkor, hogy legjobban, ha… ha… ha űvélek szembeszálltál nagyon. Azokkal az ördögökkel szembeszállott…

20. Jönnek rá /Andrásra/. Me mán túl öreg, oszt ű mán nem tud szembeszállni úgy vélek, me mán öreg, mán 83 éves, nem tud szembeszállni vélek úgy. Harcol ű, amennyi ereje van, de csak nem tud szembe… mán csak öreg, gyenge. /Nekünk nem mondta el! / Nem mondja az övét. Az, az mikor neki rájön ez… ez… ez a…, akkor ordít, jajgat, hogy bántják űtet. Mán reggelre… nem tud kimenni. Az ű fajtájai /bántják/, hogy menjen velük háborúzni, harcolni, meg az ördöngösök. Űneki menni kell dolgozni, menni kell, amennyi ereje van, annyi ereje van. Ha kicsi van, kisebb marad, ha több van, több van, annak menni kell dolgozni, azoknak /a részére/. Az nem alszik, az ördög nem alszik, annak menni kell. Annak menni kell, mert van foglalkozása, menni kell íccaka, minden íccaka menni kell, ha gyenge, gyengébb, ha öregebb, öregebb, ha fiatalabb, akkor is, annak mindig menni kell íccaka, mindig kóborolni kell. Vóut úgy, megmondja Vilma nénéd, ez a Kovács András egy órakor jött ide le minálunk, képzeld el, egy órakor, jött ide bé, mert egísz íjjel nem aludt, hogy nem aludt úgy is misszióba, ilyen, ilyen

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

útba vóut, ilyen ördögi mesterségbe, oszt mikor lejárt a sittyek (?) nekik… Osztán, de aszongya, nem alszik, mondta is nekem, Feri, aszongya, van olyan íjjel, hogy nem alszok. Lejött ide, beszélgettünk, mert fíltem én is tűle, így nem bántott, nem bántott senkit, soha nem vóut baja, semmi baja senkivel se, csak meg-megkínálgattam íppen, hogy hát ne legyen, ne legyünk haragba együtt, pedig fíltem tülle ezért az ördöngösségiirt. Lelökte magát, Vilma, aszongya, Feri, aszongya, csinálj vele /valamit/, vidd el innen… Me íccaka nekik menni kellett, íccaka menni kellett. Akkor meg mindig másztak rám, aszongya, a macskák, hasították a hasamat, az arcomat, nem tudok aludni, aszongya, annyira harcolunk, aszongya. Nappal meg, mikor leülök, alszok el abba a percbe, aszongya. Megmondta nyíltan. Akkor alszok el, aszongya. Osztán úgy, úgyhogy hát ez nagyon sok, sok vóut, most is van, csak mán nincs ippeg annyian.

21. Eztet csak örökölni lehet. Ezt nem tudja máskíppen megszerezni, csak ha örököli eztet. Elhagyja, egyik a másikra hagyja. Eztet ráhagyja egyik a másikra. Asszonyra is, emberre is /hagyhatja/. Há van egy asszony, még több, mint… Nem azért mondom, hogy megharagudjál, Kis Ilonka nénéd, legerősebb vóut szinte. Az, aki meghalt, Kis Ilonka, Szabó Lajosnak az anyja. Há legerősebb vóut, a gyülekezetbe járt. De milyen gyülekezetbe járás vóut: többet ment hátra a gyülekezetbe, mint előre. Mert ű íppeg ment vóna sétálni /?/, me hát na, csak szabadult volna, csak nem tudott megszabadulni. Há… annyi vóut, mint a hüvelykujjam, mikor meghalt. És nem is tud meghalni, csak majd mikor nyolcvan-kilencven éves /lesz/.

22. Össze kell menjenek, kinn a mezőn…. És ezek is az ágyba vóutak, csak űk…űk egymást azírt, hogy na…, ez leverte a kárásztelekit, akkor űk kellett együtt harcoljanak… És van belőle valami, hogy hát van ilyen ördögi mestersíg, csak… csak azír még olyat nem igen hallottam, hogy hát hogy meg tudjon szabadulni tülle, hogy megtisztuljon, ezen a földön…

23. Kígyóalakba, megjelenhetik kígyóalakba. Például rátekeredik így a nyakára /mutatja/, még jelentkezik, például, mint Irma ángyómnak is. Itt fent vóut egy, egy bátyámnak a feleségének az anyja, annak is vóut olyan szelleme. Vóut, hogyhát mikor meghalt, még járta, fojtogatta ángyómat, emlíkszel rá, ott, ahol most Pancsi Jóska lakik, ott lakott Kása Józsi bátyád, annak a feleségének az anyja kuricsiás, ördöngös vóut az is. Aztán hát mindig veszekedett a lányával, anyjastul /?/, nem vóutak jól együtt. Oszt az anyja, mikor meghalt, járt haza. Olosziban lakott, Margita mellett, Érolosziba. Osztán járt ide haza, fojtogatta, oszt mondta az anyjának az a lánya, az anyjának, anyám, drága, há ne fojtson meg, a lánya vagyok én. Járt így haza szellemileg, azt mondják, olyan nagy ereje vóut neki. A másik meghalt, kígyóalakba is vannak… testileg fehérruháson, osztán úgy fehérruhába, osztán amúgy fojtogatta. Ángyóm mondta, ez a… Nízd meg, aszongya, ne-

kem, hogy ki vagyok, az urának, mondta a bátyjának, mert jön haza minden este, úgy fojt, meg akar fojtani, az anyja. Olyan erős ördöge vóut neki, hogy hát ű, ű, ű… el tudott menni ahova akart, itt az egész országba. Ű íjjel osztán feküdt az ágyba, annak a szelleme ment, annak ment úgy a szelleme, mint a szél, amikor fújja.

24. Mint ahogy elmondtam, hogy hát így fiúkat is, hogy vannak lányok, akik szeretik, osztán csak nem vette el, megcsalta, oszt olyan… olyan bántódásokat csinálnak, hogy nem tudott, nem tudott már, például menni akartam… a leányhoz, nem tudtam menni, olyan erős szellemek vóutak. De így… így ilyen fehérruhások… ezek a kisasszonyok, ezek nagyon uralkodtak, ezek nagyon, padláson… bagoly, még ott is van.

25. Há van itt ez a… Ovidnak az anyja. Az is úgy kuricsol a háztetőn íccaka, mint a bagoly,… csinál a ház szelleme /?/. Ű csak ezt csinálja, de nem tudja ű, mikor valakire haragszik vagy boszorkányoskodik, egész íjjelt csak mindig ott tölti, oszt ott bagolyoskodik. Ott, ott, mint a bagoly, úgy kiábol… Arra, akire haragszik, arra csak. Egész íjjel, egész íjjel. Hiába mennek ki, hogy hajigálják, nem, nem ír semmit, akkor is ű addig… míg muszáj menjenek, hogy há erősebbhez, hogy tudja elzavarni. Azt csak a látja, aki bántja, akit bánt. Bagolyalakba, bagolyalakba, bagolyalakba látja fent, oszt akkor, mintha… itt is sokszor szokott jönni, de minket még nem bántott…, rendes bagoly, de rígen vóut mán, ezek bagoly alakba. Osztán na, avval… avval mifélézik.

26. Ilyen kuricsiások rontották…, há hányan úgy jártak, hogy beléhalt, reszketett, itt Kémeren is. Annyira reszketett. Ja, van itt, vóut itt egy egy asszony, ez, akit most mondtunk, az a Zima Erzsi, az úgy elrontotta, hogy íííg reszketett, így ni /mutatja/. Nem tudott se kanálat felvenni a kezibe, se semmit, se beszílni nem tudott, csak eeeee… oszt így kellett íljen húsz, körül húsz évig. Ű… ű annyira megrontotta, ű annyira, neki a vóut a piritusza, a vóut a piritusza, hát ű úgy elrontotta, hogy nem tudott beszílni se, reszketett. Há egyik, gondolom, hogy há vagy kígyóalakba, vagy macska vagy egéralakba. Egérrel tudott rontani, ilyesmikkel, vagy macskával, állattal. Növénnyel nem lehet rontani.

27. Me régen evvel lehetett kereskedni. Én hogyha például ha szerettem egy lányt, abba az időbe, én szerettem azt a leányt, én elmentem Varga Erzsihez, úgy hítták, Kalári, Varga Zsuzsi, Varga Zsuzsinak hítták. Nízze, Zsuzsi néném, én magának ennyit meg annyit adok, csak szerezze meg nekem azt a leányt, hogyhát…És a leányt azér rontotta…, vagy a hajából vigyek egy darabot, vagy egy darab… vegyem el a zsebkendőjét. Mindig-mindig beszélgettünk, mind a lányok a fiúkkal, kivettem a zsebkendőjét, osztán akkor na… majd holnap este visszaadom, vagy nem tudom, mi. Ű nem tudott

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

semmit arrúl. Na jó, ahhoz más fiú nem tudott menni,…más fiú nem tudott menni. Olyan-olyan erős olyan szelleme vóut… zsebkendőt én odaadtam annak a Kalári Zsuzsi néninek, annak az asszonynak odaadtam. Ű, kérem szépen, annyira meg tudta /rontani/, hogyhát hogy odamentem akkor, ahová akartam, űhozzá, hogy akartam. Semmit nem mondhattam meg senkinek se, még ezt nem is vóut szabad mondani se. Hajából vágjon, mondta, vagy a hajából vágjon vagy a zsebkendőjít vigyem el, vagy a hajából. Én, míg beszílgettem a nővel, mondjuk…így a hajából…így lecsíptem, me én akkor el vóutam készülve… a vóut a szokás, mint most, hogy átöleltem, me rígen a lányok kikísérték a fiúkat. Elmentem ide a feleségemhez, mondjuk, ahol lakott. Beszílgettünk tizenegy óráig, akkor mentem, az apjáék hallottak /?/, na akkor kikísért, oszt ott jobban tudtunk beszílgetni, me itt bent úgy lehetett, mint most…Osztán még ű észre se vette, hogy vágok a hajából, vagy amikor a zsebkendőjit kivettem a zsebibűl. Osztán tudta ű, észre is vette ű, hogy kivettem, de nem tudta, hogy há mi jön ki belőle. Igen, igen, kivettem a zsebkendőjit. Így, így, így is lehet. Ha valaki nagyon szeret, van aki ugyebár… me például rígen a vóut a helyzet, hogy hát egy szegíny fiú mindig a, nem baj, akármilyen csúnya leány vóut, csak nagygazda legyen. Nem úgy vóut, mint most. Nem baj, akármilyen csúnya vóut, csak legyen neki jóu, szíp darab földje, meg háza legyen… S osztán akkor még inkább megrontotta, elrontotta. De nem vóut hozzá osztán szerencséje, mert vagy az asszony meghalt, vagy az ember meghalt. Nem vóut, me ennél mindig voltak erősebbek, még annál az ördöngös asszonynál is vóut erősebbek. Osztán akkor az csak legyőzte, vagy az ember leparalizálódott, vagy az asszony … nem azonnal, úgy tizenöt-húsz év múlva, vagy mán ilyen erőszakkal kerültek öszsze, ilyen ördögök által. De rígen az ilyenek csak azokon történt meg, akik… akik, mondom, nagygazda leán vóut vagy fiú vóut, ilyeneken, ilyeneken történt meg csak jobban.

28. Nem az ördögöt, tojást tesz a hóna alá. Igen, van nekik… nekik van egy olyan… olyan tojások, az szóval ördöngösöknek, olyan tojások, olyan kis madártojások van, mint egy kis madártojás, nem olyan tyúktojást, madártojást teszen a hóna alá. Például én, én akarok, mondjuk, hogy növesszem magam, hogy legyen nekem erőm, három, kettő közt… hármat kőttetni, osztán a hóna alá tartja aztat, ide van neki kötve, így ni, a keze, oszt föl sem köl, három hétig az ágyba fekszik. Itt köl ki a hóna alatt. Például én, mondjuk, három galambtojást teszek oda, vagy három madártojást. Nekem egér szellemem van… vagy macska szellemem van, nekem. Kiköl rendesen a hónya alatt, abból a tojásból. Osztán akkor az mán felnevekszik. Van azoknak olyan titkos házuk, mind ezeknek az ördöngösöknek, oda bé nem járt senki se, oda senki nem jár be, csak ű maga, olyan titkos szobájuk van nekik. Ott van nekik az a macska, egér. Például, modjuk én, nekem az ördöngössígem, mondjuk, mit tudom én, mondom, egér vagy macska, osztán oda teszen a tojást a hónya alatt, oszt akkor beteg, fekszik, beteg, fek-

szik, s oszt ide a hónya alatt, ide van kötve, három hétig, három hétig. Hármat tehet csak, három tojást, páratlant. Csak három tér. Én direkt megérdeklődtem egy asszonytól, aki evvel foglalkozott, szomszídasszony. Mondta is, mikor mentek Solymárra, a szomszíd közsígbe, mindig így futkosott előttük, úgy verekedtek, úgy ni, egyik a másikkal. És amikor… kikölt, akkor ű tette szípen a helyére, s oszt akkor három-négy nap múlva mán akkor mehetett véle. Akkor úgy nőtt, mint a gomba. Nem kell aztat… /etetni/, az ördög, a szellem, az csak egy szellem, az csak olyan szellem. Etette, mert rígen még, drága, olyan is vóut, mán megmondaná akárki, hogyhát mindig le kellett vetnünk egy darab kis kenyeret, mikor ettünk a levesnél, a földre. Le kellett tenni, mán nem nekünk, le kellett annak. Mikor űk ettek, így ni, le kellett lökje a kis darab kenyeret, le kellett tegyen, le kellett lökje az asztal alá. De nem láttál ott semmit, csak mikor leültünk enni, előre én se tudtam, más se, e se, a se, csak minthogyha rájöttem volna, mindig leesett egy darab kenyér a földre. Oszt az vóut, az vóut a babonaság, mindig azt adták az ördögnek. A kenyír az eltűnt a földrűl. Oszt akkor rúgtam be az asztal alá, oszt akkor hagytam. Ű aztat… űneki az vóut neki nígy-öt, osztán ű azokat, tudod, mindig fejlesztette, mert azok is mindig-mindig vesztek…. mindig pusztultak azok. Nem, dehogy, nem szaporodott az, az is úgy tartott egy-két-három évekig, mintegy két év, három évre, mindig mást-mást kőttetni, mindig kellett, me azok is úgy hamar, három évet tart csak, három évig tart egy olyan. Akkor három év után újra kell tovább fejlessze magát, vagy macskává alakba, vagy kutya alakba, me például én, nekem van egy olyan ördögi mestersígem, hogy én kutyával tudok harcolni, kutyával. Nagy kutyám van, osztán akkor a másik meg macska, oszt összemegy a macska a kutyával, van úgy, hogy a macska győz, me kikaparja a szemit, nekiugrik úgy a kutyának, hogyhát erősebb, hiába nagy a kutya. Osztán akkor olyan alakba, amilyen én nekem az ördöngössígem, olyan alakba köl ki a hónyom alatt nekem. Ha rucatojást teszel a tyúk alá… akkor is olyan tojás köl ki, amilyet teszel alá. Például annak is az vóut a szelleme, kutya alak vóut. Láthattuk, igen, mikor bántott, mikor osztán elévette. Addig nem, csak akkor, mikor bántott minket, csak akkor, mikor bántott. Akkor, mikor mán valakire rá-ráizé… há vóut úgy, mint ahogy mondom, hogy egísz hazáig, Rózsa, ennek az Andrásnak vóut az a macska, akit mondott, hogy, mint beszílt Jóska bátyárúl, hogy mindig ment a lábának neki, me ennek macska alakba vóut, ez a Gergely András, akit megszúrtak, akit most mondtam, annak macska alakba vóut. Ennek két nagy ördögje vóut: eztet bántotta egyszer a macska alakba is, úgy legerősebb, meg a kisasszonyok, meg ezek a macska alakok. Ez a téjelvevés ez kisebb, eztet van száz is, aki tudja, még most is, a tejet elvinni. Há a tejet elvinni, az az legkisebb az, nehogy hozzá nyúljon ahhoz, aszongya, ha hozzányúl, nem kell csak annyit csináljon, hogyhát a keférűl, amivel keféli a tehenet egy csepp kis szőrt vegyen le, hazamegyen, összedörzsöli jóu málélisztt el, oszt akkor beléteszi a tűzbe, gátá, ott többet tejet nem fej ki, az mehet akármilyen ördöngöshöz, a tejet többet vissza nem hozza. Ezt Petribe

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

mondta, a fő… a mesterik nékiek, aki ezt csinálta. Eztet hogyha, olyan erős ördögök vannak, hogyhát úgy értenek hozzá, azt mondják, hogy csak a vakarórul, amivel pucolják a tehenet, levesznek egy szőrt, osztán a málélisztel összedörzsölik, beteszi a tűzbe. Azt többet visszahozni nem tudják. Ű se, még ű se tudja visszahozni.

29. Ezek a rontások, tudod, bosszúállásokbúl vagynak, ilyen bosszúállásokbúl, hogyha valamit megcsaltad vagy valamit, kárt csináltál nékik, osztán, írted, vagy na olyasmit csinált, na akkor visszaadja ű másképpen neked. Nem adja vissza szóban, hogy összevesztél véle vagy összeszidjon, visszaadja neki dupláján, még rosszabbul, mintha adna két pofont neki. Ilyeneket csak bosszúállásbúl csinálják, az ördöngössígeket.

30. Vannak, vagynak ilyen nagyobb tételeknél, ahol, mondjuk, vagynak ilyen, ilyen… mifélék, amelyiket a szellemek nem engedik, hogy bántsunk, mán azokat, az olyan kincseket, mint például vagynak akiknek nagy-nagy cékek, ezek a nagy cékek, ezek a… űköztük, űköztük vagynak ezek a cékek, úgy mondják, űköztük, az ördöngösök közt. Ördöngösök közt például vagynak, hogy, bántják űk egyik a másikat, osztán akkor na van egy felsőbb hatóság, az nem hagyja, de mán ríg ilyeneket nem… nem tudunk, mondjuk egy postát vagy egy bankot. Még milicistát se tud bántani, ehhez nincs hatása.

SZÓJEGYZÉK

dormitor – hálószoba, itt hálókocsi
gata – kész
kuricsiás – ördöngös
kuricsol – károg, kuvikol
külül – kívül

HELYNÉVJEGYZÉK

Arad – Arad
Bályok – Balc (Szilágy megye)
Belényes – Beiuşi (Bihar megye)
Brăila – Brăila
Brassó – Braşov
Bukarest – Bucureşti
Doh – Doh (Szilágy megye)
Galac – Galați
Herkulesfürdő – Băile Herculane (Bihar megye)

Ipp – Ip (Szilágy megye)
Kárásztelek – Carastelec (Szilágy megye)
Kémer – Camăr (Szilágy megye)
Kolozsvár – Cluj
Lecsmér – Leşmir (Szilágy megye)
Lugos – Lugoj (Temes megye)
Margitta – Marghita
Nagyfalu – Nuşfalău (Szilágy megye)
Nagyvárad – Oradea
Oloszi – Érolaszi, Olosig (Szilágy megye)
Somály – Şumal (Szilágy megye)
Széplak – Berettyószéplak, Suplacu de Barcău (Bihar megye)
Szilágysomlyó – Şimleul Silvaniei
Temesvár – Timişoara
Zilah – Zalău
Zoványfürdő – Zăman-Băi (Szilágy megye)

IRODALOM

BARCY Magdolna
1980 A gondolkodás zártsága és a személyiség rugalmatlansága. In. Frank Tibor – Hoppál Mihály (szerk.): Hiedelemrendszer és társadalmi tudat. Budapest. 49–58.
CSŐGÖR Enikő
1998 Tordatúr hiedelemvilága. Kolozsvár
DÖMÖTÖR Tekla
1981 A magyar nép hiedelemvilága. Budapest
FEJŐS Zoltán
1981 Mitikus lények Karancskeszi hiedelemrendszerében. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához. 9. Budapest. 88–119.
1985 Hiedelemrendszer, szöveg, közösség. I–II. Budapest
ERDÉSZ Sándor
1961 Ámi Lajos mesemondó világképe. Ethnographia. LXXII. 3. 311–324.
GUREVICS, A. J.
1979 A középkori ember világképe. Budapest
GYÖRFFY György
1963 Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–III. Budapest
IPOLYI Arnold
1854 Magyar Mythologia. Pest
KESZEG Vilmos
1999 Mezőségi hiedelmek. Marosvásárhely
KISS Lajos
1988 Földrajzi Nevek Etimológiai Szótára. I–II. Budapest

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

KÖRNER Tamás
1967 A magyar hiedelemmondák rendszerezéséhez. Ethnographia. LXXVIII. 2. 280–285.
PETRI Mór
1901/1904 Szilágy vármegye monographiája. Budapest
PÓCS Éva
1964 Zagyvarékas néphite. Néprajzi Közlemények IX. 3–4.
1979 A magyar néphit ún. természetfeletti lényei. Ethnographia. XC.3. 331–342.
1981 *ördög.* Magyar Néprajzi Lexikon. 4. Budapest. 127–128.
1983 Tér és idő a néphitben. Ethnographia. XCIV. 2. 177–206.
1989 Tündérek, démonok, boszorkányok. Budapest
1990 Néphit. In. Magyar Néprajz. VII. Budapest. 527–692.
TOMKA Miklós
1980 A hiedelmek a társadalmi tudat kialakulásában és az egyéni tudat szerveződésében (A hiedelemrendszer változásának két problémájáról). In. Frank Tibor – Hoppál Mihály (szerk.): Hiedelemrendszer és társadalmi tudat. Budapest. 97–105.
VETÉSI László
1997 Egy aranyosszéki idős férfi vallásos világképe. In. S. Lackovits Emőke (szerk.): Népi vallásosság a Kárpát-medencében. II. Veszprém-Debrecen. 320–344.

JEGYZETEK

[1] A folklór más területén már születtek ilyen tanulmányok, de számuk egyelőre igen csekély. Erdész Sándor mesemondója, Ámi Lajos világképét, Vetési László pedig egy aranyosszéki férfi vallásos világképét írta le. Erdész 1961, Vetési 1997.
[2] A tanulmányom alapjául szolgáló anyagot 1997 őszén gyűjtöttem, s 1998 tavaszán még többször is visszatértem az anyag kiegészítése és ellenőrzése céljából.
[3] Tomka 1980. 100.
[4] Györffy 1963. 515.
[5] Kiss 1988. 712.
[6] Petri 1902. 668.
[7] Petri 1902. 675.
[8] Barcy 1980. 50.
[9] Barcy 1980. 53.
[10] Gurevics 1979. 156.
[11] Gurevics 1979. 156.
[12] Pócs, 1981. 127.
[13] Pócs Éva a Néprajzi Lexikon *ördög* címszavában állapítja meg, „hogy bár az ördög fogalma minden bizonnyal régóta intenzíven él a magyar paraszti hitvilágban, nincs sajátos és egységes magyar ördöghiedelemkör” (Pócs 1981. 127.). Nem egy terület hiedelemvilágában (pl. a Mezőségen) csupán szórványosan él az ördög képzete (Keszeg 1999. 79.).
[14] A szakirodalomban egyedül Ipolyi Arnoldnál figyelhetünk meg hasonló jelenséget, aki a mitológiai lények analógiájára a magyar szellemlények között is egyfajta hierarchiát tételezett föl, ám erre vonatkozóan konkrét adatot nem közölt (Ipolyi 1854.)

[15] Csupán az ördögök rendjén belül más területen is létezik hierarchia: „Az ember tehát egy belső hierarchiát tételez föl ezen alakok között – »létezik nagyobb is náluk« – , mely szerint a magasabb rangban lévő feladatot ró az alatta állókra, és büntet" (Csőgör 1998. 27.). E ranglétrán viszont az ördög semmiféleképpen nem áll a többi hiedelemalak fölött, például a lidérccel, a prikoliccsal egyenrangú.
[16] E cselekedetükben a szerelmi rontás egyik ismert válfaja kerül elénk.
[17] Ez a hiedelemlény igen szoros kapcsolatot mutat a gazdáját szolgáló, a nyelvterület más részein *földi ördög*nek nevezett alakkal.
[18] A kémeri néphit szerint ördöngössé válik mindenki, aki az ördöggel és más hiedelemalakokkal „foglalkozik", a hiedelmek után érdeklődik. Ilyennek tartják a néprajzost is, akinek hiedelemtudása bizonyos szempontból túlszárnyalja a közösségéét, s ez már önmagában is elég ahhoz, hogy ördöngös hírét költsék.
[19] Zagyvarékas néphitében ez a jegy elveszti ilyenfajta konnotációját, s csupán a harc következményeként, jeleként történik rá hivatkozás: „Sokszor este nem volt semmi baja, reggelre össze volt verve" (Pócs 1964. 116.).
[20] Zagyvarékason pedig betegsége („A bibájosok éjjel mindig mennek, nappal meg betegek" Pócs 1964. 116.).
[21] Pócs Éva a román boszorkányok esetében említi még e harcmódot, akik „szintén testüket elhagyó lelkükkel vesznek részt a küzdelemben" (Pócs 1989. 158.), jelezve hogy ezek a villongások a samanisztikus lélekcsatákat idézik.
[22] l. Csőgör 1998, Dömötör 1981, Fejős 1985, Keszeg 1999, Pócs 1990 stb. közléseiben.
[23] Zagyvarékas néphitében ez így fogalmazódik meg: „Míg boszorkány volt, meg nem tudott halni. A föld addig nem vette be, míg át nem adta a tudományát. Így boszorkány nem halt meg soha" (Pócs 1964. 116.). Fejős Zoltán Karancskeszi hiedelemvilágának bemutatásában ugyancsak említi ennek az elemnek a meglétét (Fejős 1981. 95.).
[24] Pócs Éva is említ egy hasonló esetet, amikor egy Csőke Erzsi nevű boszorkány „halálakor nem ment be senki a lakásába, nehogy ráhagyja" tudományát (Pócs 1964. 116.).
[25] Ezzel szemben, a kémeritől eltérően, Zagyvarékas hitvilágában a tudományt átvevő személy bárki lehet: a boszorkány, „mikor haldoklik, hív valakit, arra hagyja a tudományát" (Pócs 1964. 116.).
[26] Tomka 1980. 98.
[27] Tomka 1980. 98.
[28] Itt: gyermekére.

© www.kjnt.ro/szovegtar